

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

А.Ю. Мухіна, В.А. Данчак

СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОКОРЕКЦІЯ

Навчально-методичний посібник

Старобільськ
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»
2019

УДК 378.016:159.922(075.8)

Розглянуто та рекомендовано до друку.....

протокол № від .....2019 року

Рецензенти:

Бистрова Ю.О. – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психокорекційної педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Пашко Т.А. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології ЛНУ імені Тараса Шевченка.

Мухіна А.Ю., Данчак В.А.

Спеціальна психокорекція (модульний варіант): навч.-метод. посібник. / А.Ю. Мухіна, В.А. Данчак; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Старобільськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2019. – 47 с.

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЗА РОЗДІЛАМИ ДИСЦИПЛІНИ	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ	6
Тема 1. Психологічна корекція як вид психологічної допомоги.....	6
Тема 2. Етапи діагностико-корекційної роботи	
Тема 3. Структура програми психологічної корекції	9
Плани практичних занять до змістового модуля 1.....	10
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАКОРДОННОЇ ПСИХОКОРЕКЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ	14
Тема 1. Психодинамічний напрямок.....	14
Тема 2. Поведінковий напрямок.....	15
Тема 3. Когнітивний напрямок.....	16
Плани практичних занять до змістового модуля 2.....	18
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ	20
Тема 1. Ігрова терапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.....	20
Тема 2. Арттерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.....	21
Тема 3. Психогімнастика як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.....	26
Плани практичних занять до змістового модуля 3.....	27
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ	33
Тема 1. Сучасні технології консультативної взаємодії.....	33
Тема 2. Теоретичні напрями консультативної психології.....	33
Плани практичних занять до змістового модуля 4.....	33
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	36
ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ	38
ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ	38
МОДУЛЬНО-КОНТРОЛЬНА РОБОТА (орієнтовні запитання)	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методичні матеріали з дисципліни «Спеціальна психокорекція» містять **лекції, плани практичних занять, основну та додаткову літературу до відповідних тем, завдання для самостійної роботи студентів, контрольні тестові питання для перевірки рівня засвоєних знань.**

Методичні матеріали складені відповідно до програми вивчення дисципліни, вони передбачають підготовку відповідей на питання для самоконтролю та завдання, а також вирішення проблемних ситуацій та розв'язання творчих завдань. Питання для самоконтролю допомагають студентам оволодіти ґрунтовними знаннями з психологічного консультування та корекції. Виконання творчих завдань та самостійної роботи спрямоване на закріплення теоретичних знань, формування вміння застосовувати їх в аналізі конкретних психологічних ситуацій.

Мета навчальної дисципліни: сформувати уявлення про психологічну корекцію як вид діяльності психолога, організаційно-методичні засади спеціальної психокорекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку (особливими освітніми потребами).

Методичні рекомендації охоплюють найважливіші практичні питання модуля, і спрямовані на вирішення наступних завдань:

визначити диференційні ознаки психологічної корекції як виду психологічної допомоги;

сформувати уявлення про принципи, види і форми психологічної корекції, основні етапи діагностико-корекційної роботи;

дати визначення спеціальній корекції як виду психологічної допомоги в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку;

сформувати вміння та навички планування, обґрунтування, розробки і впровадження програми психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку;

визначити умови ефективності психокорекційної роботи з врахуванням вікових психічних новоутворень, провідної діяльності і соціальної ситуації розвитку в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку;

сформувати уявлення про методи психологічної корекції у роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку;

сформувати вміння та навички моделювати корекційні вправи, визначати умови їх ефективності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

Знати сутність психологічної корекції, спеціальної психологічної корекції, визначення психокорекційного методу, програми психологічної корекції; засвоїти основні принципи і організаційно-методичні умови корекційної роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.

На практичних заняттях студенти повинні визначати психологічну проблему дитини на основі аналізу типових труднощів дитини в поведінці і діяльності, її вікових особливостей, рівня сформованості вікових психічних новоутворень, провідної діяльності і соціальної ситуації розвитку; визначати мету і завдання психокорекційної роботи, планувати, методично розробляти і обґрунтовувати зміст і організаційно-методичні умови психокорекційної роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку різних вікових груп, визначати умови ефективності різних корекційних методів у практиці психологічної допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

Подані нижче матеріали допоможуть студентам в підготовці до практичних занять та організації самостійної роботи.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЗА РОЗДІЛАМИ ДИСЦИПЛІНИ

	Змістові модулі та їх структура	Кількість годин			
		Заг.	Лек ц	Практ	Сам.р об.
		150	20	40	90
Змістовий модуль 1. Основи психологічної корекції.					
1	Тема 1. Психологічна корекція як вид психологічної допомоги.	8	2		6
2	Тема 2. Етапи діагностико-корекційної роботи.	10	2	4	4
3	Тема 3. Структура програми психологічної корекції.	10	2	4	4
Змістовий модуль 2. Основні напрями закордонної психокорекційної практики					
1	Тема 1. Психодинамічний напрямок	8	2	2	4
2	Тема 2. Поведінковий напрямок	8	2	2	4
3	Тема 3. Когнітивний напрямок	8	2		6
Змістовий модуль 3. Методи психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.					
1	Тема 1. Ігрова терапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.	10	2	4	4
2	Тема 2. Арттерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.	14	6	4	4
3	Тема 3. Музикотерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.	8		2	6
4	Тема 4. Казкотерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.	12		4	8
5	Тема 5. Проективне малювання як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.	10		4	6
6	Тема 6. Метод складання історій в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку	4			4
7	Тема 7. Лялькотерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.	6		2	4
8	Тема 8. Психогімнастика як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.	8	2	2	4
9	Тема 9. Поведінкова психотерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.	8		2	6
Змістовий модуль 4. Психологічне консультування як форма психологічної допомоги особистості					
1	Тема 1. Сучасні технології консультативної взаємодії.	10		2	8
2	Тема 2. Теоретичні напрями консультативної психології	10		2	8
		150	20	40	90

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ

Тема 1.1. Психологічна корекція як сфера діяльності практичного психолога (2 години)

Завдання: сформувати у студентів уявлення про специфіку роботи психолога, принципах та напрямках допомоги в рамках психологічної корекції, ознайомити з моделями патогенного розвитку особистості.

Компетенції: вміння вільно орієнтуватися в загальних теоретичних підходах, напрямках та методах психокорекційної роботи. скласти корекційну програму виходячи з психокорекційних принципів.

Психокорекція – це система заходів, спрямованих на виправлення недоліків психологічного розвитку чи поведінки людини з допомогою спеціальних заходів психологічного впливу.

Залежно від віку, особливості життєвої ситуації людини, стану здоров'я, наявності або відсутності певного життєвого і соціального досвіду і т.п. таку допомогу може надати: психолог – фахівець з базовою психологічною освітою, який володіє методами оцінки психічних явищ і вмінням їх коригувати; психотерапевт-людина, яка надає допомогу у вирішенні проблем, пов'язаних з психічним здоров'ям, але не з психопатологією. При наявності психопатології необхідно звернутися за допомогою до лікаря-психіатра.

Виділяють специфічні риси психокорекційного процесу, що відрізняють його від психотерапії.

- Психокорекція орієнтована на клінічно здорову особистість людей, що мають в повсякденному житті психологічні труднощі, проблеми, скарги невротичного характеру, а також на людей, які почуваються добре, проте бажаючих змінити своє життя або ставлять перед собою мету розвитку особистості.

- Корекція орієнтується на здорові сторони особистості незалежно від ступеня порушення.

- В психокорекції частіше орієнтуються на сьогодення і майбутнє клієнтів.

- Психокорекція зазвичай орієнтується на середньострокову допомогу (на відміну від короткострокової – до 15 зустрічей – допомоги при консультуванні і довгостроковій – до декількох років – допомоги при психотерапії).

- В психокорекції акцентується ціннісний внесок психолога, хоча відхиляється нав'язування певних цінностей клієнтові.

- Психокорекційний вплив спрямований на зміну поведінки і розвиток особистості клієнта.

За характером спрямованості виділяють корекцію:

- симптоматичну;
- каузальную.

За змістом розрізняють корекцію:

- пізнавальної сфери;
- особистості;
- емоційно-вольової сфери;
- поведінкових аспектів;
- міжособистісних відносин;
- емоційних взаємин (сімейних, подружніх, колективних);
- дитячо-батьківських відносин.

За формою роботи:

- індивідуальну;
- групову;
- в закритій природній групі (сім'я, учні, співробітники і т.п.);
- у відкритій групі для клієнтів з подібними проблемами;

- змішану форму (індивідуально-групову).

За наявності програми:

- програмовану;
- імпровізовану.

За характером управління коригуючими впливами:

- директивну;
- недирективну.

За тривалістю:

- надкоротка (надшвидку);
- коротку (швидку);
- тривалу;
- довготривалу.

За масштабом вирішуваних завдань розрізняють психокорекцію:

- загальну;
- частну;
- спеціальну.

Принципи психокорекційної роботи

Основними принципами психокорекційної роботи є наступні:

1. Принцип єдності діагностики і корекції (суть даного принципу докладно викладено в працях Д.Б. Ельконіна, І. В. Дубровіна).

2. Принцип нормативності розвитку (поняття «психологічного віку» (Л.С.Виготський), вікова періодизація та основні параметри розвитку: соціальна ситуація розвитку, психологічні новоутворення, провідна діяльність (Д.Б. Ельконін, Л.С. Виготський, Е. Еріксон).

3. Принцип корекції «зверху вниз» (теорія Л.С. Виготського про зону найближчого розвитку).

4. Принцип корекції «знизу вгору» (процес ускладнення та модифікації поведінки, поняття поведінкового репертуару, позитивного і негативного підкріплення).

5. Принцип системності розвитку психічної діяльності (поняття системності будови психіки, її гетерохроності, а також зв'язок цього принципу з принципом корекції «згори вниз»).

6. Діяльнісний принцип корекції (цілеспрямоване формування узагальнених способів орієнтування клієнта в різних сферах предметної діяльності, міжособистісних стосунках, в кінцевому рахунку в соціальній ситуації розвитку).

У практиці психокорекційної роботи виділяють *різні моделі* пояснення причин труднощів у розвитку особистості, за для того, щоб акцентуватися на причині при складанні програми.

Біологічна модель – пояснює етіологію відхилень у розвитку зниженням темпу органічного дозрівання.

Медична модель – виносить проблеми, труднощі і відхилення в розвитку до області аномального розвитку.

Інтеракціоністська модель – підкреслює значення збоїв і порушень взаємодії між особистістю і середовищем при виникненні проблем розвитку і, зокрема, дефіцитарність середовища, сенсорну та соціальну ізоляцію дитини.

Педагогічна модель – вбачає причини відхилень в явищах соціальної та педагогічної занедбаності дитини.

Діяльнісна модель – ставить на чільне місце несформованість провідного типу діяльності та інших, типових для даної вікової стадії видів діяльності.

У вітчизняній психології мета психокорекційної роботи визначається розумінням закономірностей психічного розвитку дитини як активного діяльнісного процесу, що реалізується в співпраці з дорослим. На цій підставі виділяють три основних напрямки і області постановки корекційних цілей:

1. Оптимізація соціальної ситуації розвитку.
2. Розвиток видів діяльності дитини.
3. Формування статево-психологічних новоутворень

Термінологічний тезариус:

Психологічна корекція, психологічне консультування, каузальна психокорекція, психічне здоров'я, норма психічного розвитку, зона актуального та найближчого розвитку принцип, модифікація поведінки, поняття поведінкового репертуару, модель.

Контрольні запитання:

1. Поясніть відміну психологічної корекції від інших видів психологічної допомоги.
2. Визначте і розкрийте основні види психологічної корекції.
3. Назвіть і охарактеризуйте основні принципи психокорекційної роботи психолога.
4. Від чого залежать конкретні цілі психокорекційної діяльності психолога?
5. Розкрийте зміст компонентів професійної готовності психолога до здійснення корекційних заходів.
6. Назвіть основні моделі патогенного розвитку.
7. Яка модель є актуальною сьогодні? Чому?

Тема 1.2 Етапи діагностико-корекційної роботи. (2 години)

Завдання: сформувати у студентів знання про зміст етапів діагностико-корекційної роботи.

Компетенції: вміння правильно вивчати запит на психологічну допомогу, формулювати психологічну проблему, висувати гіпотезу стосовно причини проблеми, формулювати діагноз та визначати прогноз розвитку, розробляти та впроваджувати психологічну програму.

Основні етапи діагностико-корекційної роботи:

- вивчення запиту на психологічну допомогу;
- первинне формулювання психологічної проблеми;
- висування гіпотез стосовно причини психологічної проблеми;
- комплексна психологічна діагностика;
- формулювання психологічного діагнозу;
- визначення психологічного прогнозу;
- розробка і впровадження програми психологічної корекції;
- аналіз ефективності психокорекційної програми.

Вивчення запиту на психологічну допомогу

Запит до психолога може виникнути від педагогів або батьків. Перш ніж починати проводити поглиблену діагностику, необхідно детально познайомитися з усіма матеріалами, які є відносно даної дитини.

Первинне формулювання психологічної проблеми

На основі запиту або вимоги, що йдуть від практики, необхідно знайти і сформулювати психологічну проблему. Збір інформації зазвичай відбувається в процесі спостережень за дитиною на уроках, під час змін, позакласних заходів, бесід з класним керівником, іншими вчителями, батьками, товаришами. Психолог обов'язково звертається також до даних «особистої справи» школяра, в якій фіксуються всі результати психологічних обстежень, випадки звернень до шкільного психолога, хід і результати діагностичної та психокорекційної роботи.

Висування гіпотез стосовно причини психологічної проблеми

У процесі відповіді на практичний запит про причини порушень в навчанні, вихованні, розвитку учня, про його потенційні можливості, про спрямованість його інтересів і т. п.

психолог висуває ряд гіпотез і відповідно до цього застосовує різні методи обстеження учня.

Комплексна психологічна діагностика

Психодіагностика завжди має підпорядковуватись завданням психокорекції чи наданню рекомендацій і не бути самоціллю.

Особливості діагностичної роботи з метою планування завдань психокорекційної роботи:

-діагностика повинна бути комплексною (бо особистість цілісна і її розвиток системний);

- діагностика проблем здійснюється в контексті діагностики міжособистісних відносин у родині і оточенні;

-необхідно вивчати не тільки актуальний стан дитини, але й особливості її психічного розвитку на попередніх етапах розвитку (психологічний анамнез);

-діагностика потребує дотримання принципу активності самих досліджуваних (особистісна мотивація клієнтів);

- діагностика і корекція здійснюються майже одночасно на всіх етапах роботи.

Основні методи: спостереження, бесіда, психологічний анамнез, стандартизовані і проєктивні методики, аналіз продуктів діяльності.

Формулювання психологічного діагнозу

(показники психічного розвитку дитини, їх відповідність нормі, гіпотеза відносно причин відхилення).

Визначення психологічного прогнозу

Психологічний прогноз – це обґрунтоване припущення про подальший розвиток особистості за умов своєчасної психологічної корекції та за умов відсутності такої, який визначається на підставі результатів психодіагностичного обстеження та психологічного діагнозу.

Розробка і впровадження програми психологічної корекції та аналіз ефективності психокорекційної програми

Програма психологічної корекції передбачає реалізацію двох її змістовних частин: психологічної і педагогічної. Педагогічну частину психокорекційної програми психолог може розробити як самостійно, так і сумісно з педагогами, дефектологами, соціальними працівниками, батьками (в залежності від того, хто буде працювати з дитиною). Психологічну частину психокорекційної програми розробляє і впроваджує безпосередньо сам психолог.

Принципи реалізації програми корекційно-розвивальної роботи

Принцип комплексності психологічної корекції

Принцип єдності діагностики й корекції (значення формуючого експерименту).

Принцип особистісного підходу

Принцип діяльнісного підходу (роль провідного виду діяльності).

Ієрархічний принцип (значення зони найближчого розвитку).

Каузальний принцип

Термінологічний тезаріус:

Каузальна корекція, ієрархічний принцип, діяльнісний підхід, формувальний експеримент, особистісний підхід.

Контрольні запитання:

- 1.Назвіть основні етапи діагностико-корекційної роботи.
- 2.Що таке програма психологічної корекції і які блоки вона містить?
- 3.Розкажіть про принцип каузального підходу при корекційній роботі?

Тема 1.3 Структура програми психологічної корекції. (2години)

Завдання: сформувати у студентів знання про принципи складання психокорекційних програм, диференціювати корекційні програми за формою та змістом

Компетенції: вміння складати психокорекційні програми, враховуючи принципи їх побудови та структуру.

Складаючи різного роду корекційні програми, необхідно спиратися на наступні принципи:

1. Принцип системності корекційних, профілактичних і розвивальних завдань.
2. Принцип єдності корекції і діагностики.
3. Принцип пріоритетності корекції каузального типу.
4. Діяльнісний принцип корекції.
5. Принцип обліку вікових, психологічних та індивідуальних особливостей клієнта.
6. Принцип комплексності методів психологічного впливу.
7. Принцип активного залучення найближчого соціального оточення до участі в корекційній програмі.
8. Принцип опори на різні рівні організації психічних процесів.
9. Принцип програмованого навчання.
10. Принцип зростання складності.
11. Принцип обліку обсягу і ступеня різноманітності матеріалу.
12. Принцип обліку емоційної складності матеріалу.

Види корекційних програм

Для здійснення корекційних впливів необхідно створення і реалізація певної моделі корекції:

- загальної;
- типової;
- індивідуальної.

Існують *стандартизовані і вільні* (орієнтовані на даний момент) корекційні програми.

Цілеспрямований вплив на клієнта здійснюється через психокорекційний комплекс, що складається з декількох взаємопов'язаних блоків. Кожен блок спрямований на вирішення різних завдань і складається з особливих методів і прийомів.

Психокорекційний комплекс включає в себе чотири основні блоки:

1. Діагностичний.
2. Установчий.
3. Корекційний.
4. Блок оцінки ефективності корекційних впливів.

Термінологічний тезаріус: принцип, програмоване навчання, найближче соціальне оточення, каузальна корекція.

Контрольні запитання:

1. Перерахуйте принципи складання психокорекційних програм.
2. Які моделі корекції існують?
3. Які програми називають стандартизованими? Вільними?
4. Які блоки включає в себе психокорекційний комплекс?

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 1

Тема 1.1. Етапи діагностико-корекційної роботи

Практичне заняття 1

Мета: сформувані знання про зміст етапів діагностико-корекційної роботи з клієнтом / дитиною.

Термінологічний тезаріус: комплексне психологічне обстеження, проектні методи і стандартизовані тести, психологічний висновок, психологічний діагноз (симптоматичний, етіологічний, типологічний рівні постановки), психологічний прогноз (імовірнісний і умовно-варіантний типи прогнозів).

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть етапи здійснення психокорекційної діяльності.
2. Визначте завдання та зміст роботи психолога на діагностичному, аналітичному, установчому, психокорекційному, етапі оцінки ефективності та завершальному етапі.
3. У чому полягає специфіка збору психологічного анамнезу та постановка психологічного діагнозу?
4. Визначте ефективність психологічного діагнозу різного рівня постановки для здійснення психокорекційних технологічних заходів.
5. Назвіть типи психологічного прогнозу і визначте відмінності між ними.

Проблемні, творчі питання і завдання

1. Зберіть банк діагностичних процедур (тестових методик) (за вибором студента) для психологічного обстеження на діагностичному етапі психологічної корекції для клієнтів з порушеннями наступних сфер:
  - поведінкової;
  - когнітивної;
  - мотиваційно-потребностной;
  - емоційної;
  - міжособистісної.
2. Визначте, чим ви керувалися при виборі діагностичних методів і методик. Виходячи з цього, сформулюйте принципи вибору діагностичних методів (валідність, надійність, відносна короткостроковість, комплексність).
3. Встановіть зміст психологічного анамнезу клієнта в інформації наданої викладачем практичного матеріалу. Чи всі сторони психологічного анамнезу визначені в практичних завданнях? Яким чином можна прояснити відсутні сторони психологічного анамнезу клієнта?
4. Складіть алгоритм для аналізу інформації про клієнта з метою структурування і узагальнення цієї інформації.
5. Використовуючи наданий викладачем практичний матеріал, структуруйте психологічну інформацію про клієнта з метою визначення психологічного діагнозу та психологічного прогнозу клієнта.

Практичний матеріал до заняття

Випадок 1

Євгенія В., 16 років

Батьки Євгенії звернулися за консультацією на прохання самої дівчинки. Причина звернення – постійно знижений настрій, відсутність друзів і подруг. Женья скаржиться, що вона «нікому не цікава», що ніхто не звертає на неї уваги. Вона вчиться в 10 класі. Її навчальні досягнення дуже високі. Женья стверджує, що її не турбують її стосунки з батьками і з однолітками. При цьому вона не усвідомлює протиріччя між цим твердженням і причиною звернення до психолога.

Психологічне обстеження показало, що Женья глибоко переживає відсутність теплих і близьких людських відносин з дорослими і однолітками. Її заглибленість в навчання являє собою форму психологічної захисту, знижує гостроту переживання. Цей спосіб поведінки підтримується також очікуваннями батьків і вчителів, чия думка має для дівчинки дуже велике значення.

Конфлікт між пригніченими, недостатньо усвідомлюваними емоційними потребами і свідомою спрямованістю на навчання призводить до високої емоційної напруженості. Вона і стала причиною того, що Женья попросила про психологічну допомогу. У той же час вона не усвідомлює цей конфлікт і визначає свою проблему як відсутність у себе як зовнішньої, так і особистісної привабливості для кого-небудь (в дійсності це приємна чарівна дівчина; за словами вчителів, її високо оцінюють однокласники, які, однак, мало з нею спілкуються, так як вважають її «занадто розумною»).

Випадок 2

Сергій І., 14 років.

Батьки скаржаться на те, що Сергій став замкнутим, упертим, постійно проявляє негативізм. Три роки тому родина переїхала в Тольятті з військового містечка в Криму. Хлопчик важко адаптувався в новому оточенні. Вчителі скаржилися на його поведінку, відзначали «хуліганські витівки» як під час, так і на перервах. Сергій став часто прогулювати уроки. Адміністрація двічі ставила питання про його виключення зі школи, але батькам обидва рази вдавалося погасити конфлікт. В період життя в Криму поведінку Сергія також викликала нарікання, але скарг було істотно менше. У перший час після переїзду Сергій часто бував збуджений, перебував в піднесеному настрої. Він проводив багато часу на вулиці або в сквері біля будинку, намагаючись брати участь в розвагах своїх однолітків. Ці спроби не зустрічали у них позитивної реакції. Згодом Сергій їх припинив і став більшу частину часу проводити вдома. Однак іноді він йшов на цілий день, вибираючи для своїх прогулянок відокремлені місця. Психологічне обстеження виявило високий рівень емоційної напруженості. Сергій сприймає своє соціальне оточення (включаючи дорослих, і однолітків) як вороже по відношенню до себе. Під час обстеження тримається насторожено і підозріло. Він ідеалізує своє колишнє життя в Криму, хоче туди повернутися. Тольятті називає «бандитським містом». Хлопчик виражено екстраверт. Фрустрація потреби в спілкуванні переживається їм дуже гостро.

Випадок 3

Дарина 3,5 року

Звернення батьків пов'язано з появою у дитини страху темряви після нічного переляку, причину якого Дарина не змогла пояснити. Психологічна діагностика показала, що рівень психічного розвитку Дарини відповідає віковій нормі. На прийомі у психолога в спонтанній грі було помічено уникнення «вовка» (іграшки), в той же час дівчинка охоче грала з іншими іграшками. Психолог звернула на цей факт увагу батьків, які згадали, що незадовго до виникнення страху у дівчинки вони читали дочку казку «Червона Шапочка».

Література

1. Колесникова Г.И. Основы психопрофилактики и психокоррекции / Г.И. Колесникова. – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 185 с. – (Высшее образование). – С. 44–59.
2. Осипова А.А. Общая психокоррекция / А. А. Осипова. – М.: Сфера, 2005. – С. 11–17.
3. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции / В.А. Липа. – Д.: Лебедь, 2000. – 319 с.
4. Максименко С.Е. Емоційний розвиток дитини. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 112 с.
5. Мамайчук И.И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии / И.И. Мамайчук. – СПб.: Речь, 2003. – 400 с.

Тема 1.2. Структура програми психологічної корекції

Практичне заняття 2

Мета: сформувати уявлення про специфіку психокорекційної роботи психолога на діагностичному і аналітичному етапах роботи.

Термінологічний тезаріус: психологічний анамнез, психологічний висновок, психологічний діагноз (симптоматичний, етіологічний, типологічний рівні постановки), психологічний прогноз (імовірнісний і умовно-варіантний).

Питання для самоконтролю:

1. Що входить в програму психологічної корекції? Охарактеризуйте кожен з блоків.
2. У чому відмінності здійснення установчого етапу надання психокорекційної допомоги дорослому клієнту і дитині?

3. Які ознаки ефективності психокорекційної впливу?

Проблемні, творчі питання і завдання:

1. Запропонуйте схему, модель надання психокорекційної допомоги клієнту, виходячи з розуміння взаємозв'язку і взаємозалежності його психологічного діагнозу і психологічного прогнозу, врахування індивідуальних і вікових особливостей, тієї соціальної ситуації, в якій знаходиться клієнт. Використовуйте для відповіді на дане завдання план.

План для побудови моделі надання психокорекційної роботи

1. Сформулюйте психологічний діагноз.
2. Визначте психологічний прогноз.
3. Визначте мету і завдання психокорекції.
4. Виберіть теоретичну концепцію, в рамках якої буде будуватися психокорекційна робота.
5. Визначте форму психокорекційної роботи.
6. Визначте частоту і тривалість зустрічей.

Практичний матеріал до заняття

Випадок 1

Євгенія В., 16 років

Батьки Євгенії звернулися за консультацією на прохання самої дівчинки. Причина звернення – постійно зниженої настрої, відсутність друзів і подруг. Женя скаржиться, що вона «нікому не цікава», що ніхто не звертає на неї уваги. Вона вчиться в 10 класі. Її навчальні досягнення дуже високі. Женя стверджує, що її не турбують її стосунки з батьками і з однолітками. При цьому вона не усвідомлює протиріччя між цим твердженням і причиною звернення до психолога.

Психологічне обстеження показало, що Женя глибоко переживає відсутність теплих і близьких людських відносин з дорослими і однолітками. Її заглибленість в навчання являє собою форму психологічної захисту, знижує гостроту переживання. Цей спосіб поведінки підтримується також очікуваннями батьків і вчителів, чия думка має для дівчинки дуже велике значення.

Конфлікт між пригніченими, недостатньо усвідомлюваними емоційними потребами і свідомою спрямованістю на навчання призводить до високої емоційної напруженості. Вона і стала причиною того, що Женя попросила про психологічну допомогу. У той же час вона не усвідомлює цей конфлікт і визначає свою проблему як відсутність у себе як зовнішньої, так і особистісної привабливості для кого-небудь (в дійсності це приємна чарівна дівчина; за словами вчителів, її високо оцінюють однокласники, які, однак, мало з нею спілкуються, так як вважають її «занадто розумною»).

Випадок 2

Сергій І., 14 років.

Батьки скаржаться на те, що Сергій став замкнутим, упертим, постійно проявляє негативізм. Три роки тому родина переїхала в Тольятті з військового містечка в Криму. Хлопчик важко адаптувався в новому оточенні. Вчителі скаржилися на його поведінку, відзначали «хуліганські витівки» як під час, так і на перервах. Сергій став часто прогулювати уроки. Адміністрація двічі ставила питання про його виключення зі школи, але батькам обидва рази вдалося погасити конфлікт. В період життя в Криму поведінку Сергія також викликала нарікання, але скарг було істотно менше. У перший час після переїзду Сергій часто бував збуджений, перебував в піднесеному настрої. Він проводив багато часу на вулиці або в сквері біля будинку, намагаючись брати участь в розвагах своїх однолітків. Ці спроби не зустрічали у них позитивної реакції. Згодом Сергій їх припинив і став більшу частину часу проводити вдома. Однак іноді він йшов на цілий день, вибираючи для своїх прогулянок відокремлені місця. Психологічне обстеження виявило високий рівень емоційної напруженості. Сергій сприймає своє соціальне оточення (включаючи дорослих, і однолітків) як вороже по відношенню до себе. Під час

обстеження тримається насторожено і підозріло. Він ідеалізує своє колишнє життя в Криму, хоче туди повернутися. Тольятті називає «бандитським містом». Хлопчик виражено екстраверт. Фрустрація потреби в спілкуванні переживається їм дуже гостро.

Випадок 3

Дарина 3,5 року

Звернення батьків пов'язано з появою у дитини страху темряви після нічного переляку, причину якого Дарина не змогла пояснити. Психологічна діагностика показала, що рівень психічного розвитку Дарини відповідає віковій нормі. На прийомі у психолога в спонтанній грі було помічено уникнення «вовка» (іграшки), в той же час дівчинка охоче грала з іншими іграшками. Психолог звернула на цей факт увагу батьків, які згадали, що незадовго до виникнення страху у дівчинки вони читали дочці казку «Червона Шапочка»

Література

1. Колесникова Г.И. Основы психопрофилактики и психокоррекции / Г.И. Колесникова. – Ростов н/Д : Феникс, 2005. – 185 с. – (Высшее образование). – С. 44–59.
2. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции / В.А. Липа- Д.: Лебедь, 2000. – 319 с.
3. Осипова А.А. Общая психокоррекция / А. А. Осипова. – М.: Сфера, 2005. – С. 11–17.
4. Максименко С.Е. Емоційний розвиток дитини. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 112 с.
5. Мамайчук И.И. Психокоррекционные 14ехнологии для детей с проблемами в развитии / И.И. Мамайчук.– СПб.: Речь, 2003. – 400 с.

ЗМІСТОВОЙ МОДУЛЬ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАКОРДОННОЇ ПСИХОКОРЕЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ

Тема 2.1. Психодинамічний напрямок

Завдання: сформувати у студентів знання про психодинамічний напрямок, його засновників, про структуру особистості в психоаналізі та причини виникнення конфліктів.

Компетенції: вміння розбиратися в структурі особистості, виявляти скриті конфлікти та бачити локалізацію страхів у клієнта.

Термін "психодинаміка" був введений в 1918 р Р. Вудвортсем. Згідно з визначенням в центрі психодинамічного підходу знаходяться питання, пов'язані з динамічними аспектами психіки, тобто мотивами, потягами, спонуканнями, внутрішніми конфліктами (протиріччями), існування і розвиток яких забезпечують функціонування і розвиток особистісного "Я". Центральним поняттям психодинамічного підходу щодо причин порушення в поведінці і емоційному житті клієнта є **поняття конфлікту**. Таким чином, головним завданням психоаналізу є доведення до свідомості клієнта конфліктної ситуації, пов'язаної з неприйняттям ним несвідомих потягів.

Класичний психоаналіз 3. Фрейда

У класичному психоаналізі структура особистості включає в себе три основних компоненти:

1. **"Его", або "Я",** - центральна інстанція саморегуляції особистості. "Его" контролює поведінку, врівноважуючи імпульси людини до вимог соціального оточення, здійснює раціональний аналіз навколишньої ситуації, виробляє план поведінки, орієнтуючись на навколишнє середовище.

2. **"Супер Его", або "Над Я",** - моральна інстанція особистісного "Я", що виробляє оцінку дій або намірів з точки зору їх допустимості, з урахуванням суспільних норм, правил, цінностей, ідеалів. Являє собою засвоєну, інтериоризовану (як правило, через батьків або найближчих дорослих) шкалу цінностей.

3. "Ід" або "Воно" - біологічний компонент, первинне джерело психічної активності, вмістище інстинктів, кероване принципом задоволення. Зберігається незмінним протягом усього життя людини. Це несвідома частина особистісного "Я", яка виступає імпульсивним енергетичним джерелом потягів і дій. З конфлікту між "Ід", "Его" і "Супер Его" виникає боязнь.

3. Фрейд розрізняє три види боязні:

1. Невротичну.
2. Реалістичну.
3. Моральну.

3 почуттям страху пов'язані почуття провини і механізми психологічного захисту "Я". Основними **психологічними механізмами** "Его" - захисту є наступні: раціоналізація, заперечення, регресія, витіснення, проекція, інпроекція, ідентифікація, інтелектуалізація, створення реакції, заміщення, сублімація, компенсація, ритуал, ізоляція, часткова компромісна реакція.

Основні стадії психоаналізу (п'ять стадій роботи з клієнтом). Класичний психоаналіз включає в себе п'ять базисних технік:

1. Метод вільних асоціацій.
2. Тлумачення (інтерпретація) сновидінь.
3. Інтерпретація.
4. Аналіз опору.
5. Аналіз перенесення.

Термінологічний тезаурус:

Інтерпретація, опір, захисні механізми, Ід, Его, Супер Его, імпульс, раціоналізація, свідоме та несвідоме.

Контрольні запитання:

1. Які захисні механізми описував З.Фрейд, поясність їх суть.
2. В чому суть поняття «переносу» та «контрпереносу» в роботі психолога з клієнтом.
3. В чому полягає суть корекції при психоаналізі?

Тема 2. 2. Поведінковий напрямок

Завдання: сформувати у студентів знання про поведінковий напрямок психокорекції, визначити його основні ідеї та поняття, з'ясувати напрямки вирішення проблем за допомогою моделювання поведінки і варіації стимулів.

Компетенції: вміння проводити функціональний аналіз поведінки, виділяти, стимули і підкріплення.

В основі три класичних психологічних напрямки:

1. Роботи Д. Вольпе, А. Лазаруса, засновані на ідеях І.П. Павлова і С. Халла.
2. Теорія оперантного навчання Б. Скіннера.
3. Теорія когнітивного навчання.

В даний час в бихевіоральній психокорекції співіснують **три основні тенденції:**

1. Класичне обумовлення (І.П. Павлов).
2. Оперантне обумовлення (Б. Скіннер, «модифікаціями поведінки»).
3. Мультимодальне програмування.

Класична теорія умовних рефлексів (І. П. Павлова)

Основна ідея - управління пред'явленням стимулів, що викликають певну реакцію, а також організація зовнішнього оточення і контролю за ним. Перехід нейтрального стимулу в розряд умовного подразника (викликання автоматичної реакції, як при умовному рефлексі) відбувається на основі принципів суміжності і повторення.

-Принцип суміжності (збіг за часом дії індиферентного і безумовного подразника з деяким випередженням першого);

-Принцип повторення (багаторазове поєднання індиферентного і безумовного подразників);

Теорія оперантного обумовлення (Е. Торндайк, Б. Скіннер).

На відміну від принципу класичного обумовлення "стимул - реакція" ($S \rightarrow R$) вчені розробили принцип оперантного обумовлення "реакція - стимул" ($R \rightarrow S$), згідно з яким поведінка контролюється її результатами і наслідками. Звідси впливає можливий спосіб впливу на поведінку через вплив на її результати.

Поняття функціонального аналізу (визначення значущих об'єктів, встановлення їх ієрархії).

Оперантні методи можуть бути використані для вирішення наступних завдань:

- формування нового стереотипу поведінки,
- закріплення (посилення) соціально бажаного стереотипу поведінки (контроль стимулу, позитивне і негативне підкріплення);
- зменшення або погашення небажаної поведінки (покарання, погашення, насичення, позбавлення всіх позитивних підкріплень, оцінки відповіді)
- підтримання бажаного стереотипу поведінки в звичайних (природних) умовах.

Мультимодальне програмування, або мультимодальна поведінкова корекція (А. Лазарус, А. Бандура, Т. Нейланс)

- побудова нових стереотипів поведінки;
- погашення наявних неадаптивних стереотипів;
- полегшення проявів слабо представлених в репертуарі клієнта стереотипів.

Основні поняття: "обумовлення"; "генералізація"; "згасання"; "контробумовлення"; "ефекти часткового підкріплення"; "викликані емоційні реакції"; "реакція уникнення"; "конфлікт"; "надмірна поведінка".

4. Методики, засновані на принципах позитивного і негативного підкріплення.

Позитивне підкріплення (безумовні стимули, умовні підкріплюючі стимули).

Негативне підкріплення.

Нейтральні стимули.

Основні поняття:

"Контроль стимулу"

"Угашення"

"Оцінка відповідей"

"Насичення"

"Покарання"

У поведінковій психокорекції використовують також техніки систематичної десенсибілізації; тренінги (релаксації, емоційні, поведінки, спілкування і т.п.); занурення; аверсивна терапія; символічна економія або "жетонна" техніка.

Термінологічний тезаріус: занурення, аверсія, стимул, рефлекс, перша та друга сигнальні системи.

Контрольні запитання:

Чим умовний рефлекс відрізняється від безумовного?

Що собою представляють нейтральні стимули?

Що таке аверсивна терапія?

В чому суть жетонної техніки, як її можна використовувати для навчання дитини читанню, письму?

Тема 2.3. Когнітивний напрямок

Завдання: сформувати у студентів знання про когнітивний напрямок психокорекції, основні його ідеї та поняття.

Компетенції: вміння орієнтуватися в підходах когнітивного напрямку, виділяти структурні елементи особистості, бачити причину конфлікту.

У когнітивній психокорекції основна увага приділяється пізнавальним структурам психіки і упор робиться на особистість, особистісні конструкти і в цілому на логічні здібності. Саме з ними працює психолог в корекційному плані. Цей підхід директивний, активний і орієнтований на проблему клієнта, застосовується як в індивідуальній, так і в груповій формі.

У когнітивному підході можна виділити два напрямки:

1. Когнітивно-аналітичний (основні поняття - "пастки", "дилеми", "перешкоди") ;
2. Когнітивно-поведінковий (техніки "фіксованою ролі", "підйому по сходах", "складання піраміди", "АВС-моделі").

Трансактний аналіз Е. Берна

Е. Берна створив популярну концепцію, коріння якої сягають в психоаналіз. Концепція Е. Берна увібрала в себе ідеї і поняття як психодинамічного, так і біхевіоріального підходу, зробивши акцент на визначенні та виявленні когнітивних схем поведінки, які програмують взаємодію особистості з собою та іншими.

Структура особистості (за Е. Берном) характеризується наявністю трьох станів "Я", або "его-станів":

"Батько"

"Дитина"

"Дорослий".

"Гра" - фіксований і неусвідомлюваний стереотип поведінки, в якому особистість прагне уникнути близькості (тобто повноцінного контакту) шляхом маніпулятивної поведінки. Близкість - це вільний від ігор, щирий обмін почуттями, без експлуатації, що виключає отримання вигоди.

"Трансакції" - це взаємодії з іншими людьми з позиції тієї чи іншої ролі: "Дорослого", "Батька", "Дитину".

"Вимагання" - спосіб поведінки, за допомогою якого люди реалізують звичні установки, викликаючи у себе негативні почуття, як би вимагаючи своєю поведінкою, щоб їх заспокоювали.

"Заборони і ранні рішення" одне з ключових понять, що означає послання, що передається в дитинстві від батьків до дітей з "его-стану" "Дитина" у зв'язку з тривогами, турботами і переживаннями батьків. Ці заборони можна порівняти зі стійкими матрицями поведінки.

"Життєвий сценарій" - це життєвий план, що нагадує спектакль, який особистість змушена грати. Він включає в себе: батьківські послання (соціальні норми, заборони, правила поведінки). Діти отримують від батьків вербальні сценарні повідомлення як загального життєвого плану, так і стосуються різних сторін життя людини: професійний сценарій, сценарій одруження-заміжжя, освітній, релігійний і т.д. При цьому батьківські сценарії можуть бути: конструктивними, деструктивними і непродуктивними.

"Психологічна позиція або основна життєва установка" "сукупність основних, базових уявлень про себе, значущих інших, навколишній світ, що дають підставу для головних рішень і поведінки людини.

Виділяють такі основні позиції:

1. *"Я благополучний - ти благополучний"*.
2. *"Я неблагополучний - ти благополучний"*.
3. *"Я благополучний - ти неблагополучний"*.
4. *"Я неблагополучний - ти неблагополучний"*.

Цілі корекції:

Головна мета - допомога клієнту в усвідомленні своїх ігор, життєвого сценарію, "его-станів" і при необхідності прийняття нових рішень, що відносяться до поведінки побудови життя.

Термінологічний тезариус: транзакція, гра, его-стан, сценарій, близькість, пастки, дилеми, перешкоди.

Контрольні запитання:

1. Для чого люди грають в ігри (за Е. Берном)?
2. Які види транзакцій існують?
3. До яких особистісних станів ведуть перераховані позиції «життєвих установок» людини?

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2

Тема 2.1. Психодинамічний напрямок

Практичне заняття 1

Мета: вивчити особливості теоретичних моделей психокорекції, можливості їх практичної реалізації в ході психологічного супроводу дітей з особливими потребами та їх сімей.

Термінологічний тезариус: психодинамічний підхід, аналітичний підхід, транзактний підхід, гештальт-підхід, поведінковий підхід, когнітивний підхід, гуманістичний підхід, екзистенціальний підхід, тілесноорієнтований підхід,

Питання для самоконтролю:

1. Дайте характеристику вітчизняної моделі психокорекції.
2. Охарактеризуйте зарубіжні моделі психокорекції.
3. Охарактеризуйте особливості використання елементів психодинамічного підходу в роботі з дітьми та підлітками з особливими потребами.
4. Концепції Адлера та Роджерса в психокорекції при дефіцитарному типі дизонтогенезу.
5. Охарактеризуйте особливості використання поведінкового напрямку корекції в спеціальній педагогіці.
6. Когнітивний напрямок психокорекції в роботі з підлітками з особливими потребами.

Проблемні, творчі питання та завдання

1. Розгляньте можливості використання основних теоретичних моделей психокорекції в ході супроводу дітей і підлітків з особливими потребами, а також їх сімей. Результати аналізу проблеми представте у вигляді таблиці:

Теоретичні моделі психокорекції	Спрямованість корекції	Які конкретні завдання можуть бути вирішені
Психодинамічний підхід		
Концепція А.Адлера		
Роджерсівський напрямок		
Поведінковий напрямок		
Когнітивний напрямок		

2. Ознайомтесь зі змістом психокорекційних методик, які пропонуються в рамках окремих теоретичних моделей психокорекції. Дайте письмовий аналіз особливостей їх використання в роботі з різними категоріями дітей з особливими потребами.

Література

1. Колесникова Г.И. Основы психопрофилактики и психокоррекции / Г.И. Колесникова. – Ростов н/Д : Феникс, 2005. – 185 с. – (Высшее образование). – С. 44–59.
2. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции / В.А. Липа. -Д.: Лебедь, 2000. – 319 с.
3. Осипова А.А. Общая психокоррекция / А. А. Осипова. – М.: Сфера, 2005. – С. 11–17.

- 4.Максименко С.Е. Емоційний розвиток дитини / С.Е.Максименко. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 112 с.
- 5.Мамайчук И.И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии /И.И. Мамайчук.– СПб.: Речь, 2003. – 400 с.
- 6.Медведева Е.А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании / Е.А. Медведева. – М.: Академия, 2001. – 246 с.

Тема 2.2. Поведінковий напрямок

Практичне заняття 2

Мета: сформувати уявлення про специфіку психокорекційних підходів в роботі з клієнтом / дитиною в залежності від вибору теоретичної концепції практичним психологом.

Термінологічний тезаріус: аналітичний підхід, трансактний підхід, поведінковий підхід, когнітивний підхід, гуманістичний підхід, екзистенціальний підхід, тілесноорієнтований підхід.

Питання для самоконтролю:

- 1.Розкрийте особливості психодинамічного підходу у психокорекційній теорії та практиці.
2. Порівняйте поведінковий та діяльнісний підходи у практичній психології в корекційній роботі.
3. Охарактеризуйте екзистенційно-гуманістичний підхід у психокорекційній теорії та практиці.
4. Охарактеризуйте сучасні напрямки та теоретичні концепції практичної психології.

Проблемні, творчі питання та завдання

1. Перерахуйте основні теоретичні положення підходів,використовуючи план для підготовки відповіді (підготовка до завдання ведеться студентами заздалегідь, група розбивається на підгрупи по 2-3 студента і розглядає обраний підхід):
  - 1) поняття особистості, структура особистості;
  - 2) рушійні сили розвитку особистості;
  - 3) модель (умови) зростання і розвитку особистості;
  - 4) порушення особистості і їх джерела.
2. Виходячи з основних теоретичних положень даної концепції, сформулюйте мету психокорекційної роботи. Для фіксації відповіді використовуйте табл. 1.
3. Уявіть можливості використання методів і технік різних концептуальних підходів в психокорекційної роботі в табл. 1.

Таблиця 1

Основні концептуальні підходи в психологічній корекції	Підхід, представники	Основні положення підходу	Мета психокорекції	Основні методи і техніки

4. Продемонструйте із залученням студентської групи роботу методу концептуального підходу (за вибором студента).

Література

1. Колесникова Г.И. Основы психопрофилактики и психокоррекции /Г.И. Колесникова. – Ростов н/Д : Феникс, 2005. – 185 с. – (Высшее образование). – С. 44–59.
- 2.Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции / В.А. Липа. -Д.: Лебедь, 2000. – 319 с.
3. Осипова А.А. Общая психокоррекция / А. А. Осипова. – М.: Сфера, 2005. – С. 11–17.

- 4.Максименко С.Е. Емоційний розвиток дитини / С.Е. Максименко. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 112 с.
- 5.Мамайчук И.И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии /И.И. Мамайчук.– СПб.: Речь, 2003. – 400 с.
- 6.Медведева Е.А. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании / Е.А. Медведева. – М.: Академия, 2001. – 246 с.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Тема 3.1. Ігрова терапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку

Завдання: сформувати у студентів знання про механізми психокорекційного впливу засобами гри.

Компетенції: вміння складати психокорекційні заняття використовуючи ігрові засоби, організувати «ігрове середовище».

Ігрова терапія - метод психотерапевтичного впливу на дітей і дорослих з використанням гри. Характерна особливість гри - її двоплановість, притаманна також драматичному мистецтву, елементи якого зберігаються в будь-якій колективній грі:

1. Граючий виконує реальну діяльність, здійснення якої вимагає дій, пов'язаних з рішенням цілком конкретних, часто нестандартних завдань
2. Ряд моментів цієї діяльності носить умовний характер, що дозволяє відволіктися від реальної ситуації з її відповідальністю і численними привідними обставинами.

Основні поняття: роль, сюжет і зміст гри.

Основні психологічні механізми корекційного впливу гри

1. Моделювання системи соціальних відносин в наочно-дієвій формі в особливих ігрових умовах, дотримання їх дитиною і орієнтування в цих відносинах.
2. Зміна позиції дитини в напрямку подолання пізнавального і особистісного егоцентризму і послідовної децентрації, завдяки чому відбувається усвідомлення власного "Я" в грі і зростає соціальна компетентність і здатність до вирішення проблемних ситуацій.
3. Формування (поряд з ігровими) реальних відносин як рівноправних партнерських відносин співробітництва і кооперації між дитиною і однолітком, що забезпечують можливість позитивного особистісного розвитку.
4. Організація поетапного відпрацювання в грі нових, більш адекватних способів орієнтування дитини в проблемних ситуаціях, їх інтеріоризація і засвоєння.
5. Формування здатності дитини до довільної регуляції діяльності на основі підпорядкування поведінки системі правил, що регулюють виконання ролі і правил, а також поведінку в ігровій кімнаті.

Основні функції психолога, який проводить ігрові заняття

1. Створення атмосфери прийняття дитини.
2. Емоційне співпереживання дитині.
3. Відображення і вербалізація його почуттів і переживань в максимально точній і зрозумілої дитині формі.
4. Забезпечення в процесі ігрових занять умов, концентруючих переживання дитиною почуття досягнення власної гідності і самоповаги.

Якщо в якості критерію висунути **теоретичний підхід**, то можна виділити види:

- ігротерапію в психоаналізі (М. Кляйн, А. Фрейд, Г. Гуг-Гельмут)

Основні цілі ігротерапії в психоаналізі; поняття катарсису, інсайту, сублимації.

- ігротерапію, центровану на клієнті (К. Роджерс, В. Екслейн)

Мета такої терапії - не змінювати і не переробляти дитину, не вчити її якимось спеціальним поведінковим навичкам, а дати їй можливість бути самою собою. Ігровий терапевт не намагається виростити дитину, а кожній створює оптимальні умови для росту і розвитку. Він повністю залучений в гру дитини, йому цікаво бути з нею, що б та не робила. Він концентрує всю свою увагу і професійну майстерність, чує, відчуває і розуміє будь-які емоційні стани дитини і відображає їх, тобто розкриває дитині зрозуміло і коротко ці емоційні стани.

Критеріями ефективності ігротерапії в рамках клієнт-центрованої терапії відповідно виступають:

- позитивна динаміка емоційного розвитку дитини, що характеризується зростанням ступеня усвідомлення почуттів;

- гармонізація образу "Я", яка виступає в переважній більшості позитивних самооцінок;
- зближення "Я"-Реальне і "Я" ідеальне;
- підвищення ступеня самоприйняття і впевненості в собі і своїх можливостях.
- ігротерапія відреагування (витоки в роботах Д. Леві)

В ігровій кімнаті можливі три форми ігрової активності:

1. Звільнення агресивної поведінки: дитина кидає предмети, підриває повітряні кулі або проявляє форми інфантильної поведінки (наприклад, смочке соску).

2. Звільнення почуттів стандартизованих ситуацій: стимулює почуття ревності до сиблінга, прикладаючи ляльку до грудей матері.

3. Визволення почуттів шляхом відтворення в грі специфічного стресового досвіду з життя дитини.

- ігротерапію побудови відносин (Д. Тафт, Ф. Аллен, О. Ранк)
- примітивну ігротерапію (зародження в 60-х роках в США)
- ігротерапію у вітчизняній психологічній практиці практики (Л. Абрамян, А. Варга, І. Вигодська, А.Захаров, А. Співаковська та ін.)

За функціями дорослого в грі розрізняють:

- недирективну ігротерапію;
- директивну ігротерапію.

За формою організації діяльності розрізняють:

- індивідуальну ігротерапію;
- групову ігротерапію;

За структурою використовуваного в ігротерапії матеріалу:

- ігротерапію з неструктурованим матеріалом
- ігротерапію зі структурованим матеріалом.

Ігрова кімната, її оснащення

(Розміри кімнати, кольорова палітра, дзеркало Геззела, дошка, іграшки (іграшки з реального життя, іграшки, які допомагають відреагувати агресію, іграшки для творчого самовираження і ослаблення емоцій).

Термінологічний тезаріус: директивність, недирективність, гра, моделювання ситуації, роль, сюжет.

Контрольні запитання:

1. В чому виявляється двоплановість гри?
2. Яку корекційну спрямованість несе гра?
3. Яка роль відводиться психологу?
4. Яким чином повинна бути обладнана ігрова кімната психолога (розміри кімнати, матеріали, види іграшок)? Що собою представляє дзеркало Геззела? Для чого використовується.

Тема 3.2. Арттерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку

Завдання: сформувати у студентів знання про арттерапію, її види, принципи та форми організації корекційних занять, про напрямки корекційного впливу арттерапевтичних методів на особистість людини.

Компетенції: вміння використовувати методи арттерапії в роботі з корекції різних психічних компонентів, вміння складати психокорекційні заняття, використовуючи різноматітні форми та прийоми роботи.

Виділяють два основних механізми психологічного корекційного впливу, характерних для методу арттерапії.

-мистецтво дозволяє в особливій символічній формі реконструювати конфліктну травматичну ситуацію і знайти її вирішення через переструктурування цієї ситуації на основі креативних здібностей суб'єкта;

-природа естетичної реакції, що дозволяє змінити дію афекту від «болючого» до того, що «приносить насолоду» (Л. С. Виготський).

Завдання арттерапії:

1. Дати соціально прийнятний вихід агресивності та іншим негативним почуттям (робота над малюнками, картинами, скульптурами є безпечним способом випустити "пар" і розрядити напругу).

2. Полегшити процес лікування. Неусвідомлювані внутрішні конфлікти і переживання часто буває легше виразити за допомогою зорових образів, ніж висловити їх в процесі вербальної корекції.

3. Отримати матеріал для інтерпретації і діагностичних висновків. Продукти художньої творчості довговічні, і клієнт не може заперечувати факт їх існування. Зміст і стиль художніх робіт дають можливість отримати інформацію про клієнта, який може допомагати в інтерпретації своїх творів.

4. Опрацювати думки і почуття, які клієнт звик придушувати. Іноді невербальні засоби є єдино можливими для вираження і прояснення сильних переживань і переконань.

5. Налагодити стосунки між психологом і клієнтом. Спільна участь у художній діяльності може сприяти створенню відносин емпатії і взаємного прийняття.

6. Розвинути почуття внутрішнього контролю. Робота над малюнками, картинами або ліплення передбачають упорядкування кольору і форм.

7. Сконцентрувати увагу на відчуттях і почуттях. Заняття образотворчим мистецтвом створюють великі можливості для експериментування з кінестетичними і зоровими відчуттями і розвитку здатності до їх сприйняття.

8. Розвинути художні здібності і підвищити самооцінку. Побічним продуктом арттерапії є почуття задоволення, яке виникає в результаті виявлення прихованих талантів і їх розвитку.

Існує дві форми арттерапії: пасивна та активна.

При пасивній формі клієнт "споживає" художні твори, створені іншими людьми: розглядає картини, читає книги, прослуховує музичні твори.

При активній формі арттерапії клієнт сам створює продукти творчості: малюнки, скульптури і т.п.

Заняття з арт-терапії можуть бути структурованими і неструктурованими.

При структурованих заняттях тема жорстко задається і матеріал пропонується психологом. При неструктурованих заняттях клієнти самостійно вибирають тему для висвітлення, матеріал, інструменти.

Існують різні варіанти використання методу арттерапії:

- використання вже існуючих творів мистецтва через їх аналіз та інтерпретацію клієнтами;

- спонукання клієнтів до самостійної творчості;

- використання наявних творів мистецтва і самостійна творчість клієнтів;

- творчість самого психолога (ліплення, малювання та ін.), спрямоване на встановлення взаємодії з клієнтом.

Арттерапія рекомендується дітям з 6 років, так як в віці до 6 років символічна діяльність ще тільки формується, а діти лише засвоюють матеріал і способи зображення.

Залежно від характеру творчої діяльності та її продукту можна виділити наступні **види арттерапії**: терапію малюванням, засновану на образотворчому мистецтві; бібліотерапію, як літературний твір і творче прочитання літературних творів; музикотерапію; вокалотерапію і ін.

Застосування арт-терапевтичних методів в корекційній роботі дозволяє отримати наступні позитивні результати:

1. Забезпечує ефективне емоційне відреагування, надає йому (навіть в разі агресивних проявів) соціально прийнятні, допустимі форми.

2. Полегшує процес комунікації для замкнених, сором'язливих або слабоорієнтованих на спілкування клієнтів.

3. Дає можливість невербального контакту (опосередкованого продуктом арттерапії), сприяє подоланню комунікативних бар'єрів і психологічних захистів.

4. Створює сприятливі умови для розвитку довільності і здатності до саморегуляції.

5. Надає додатковий вплив на усвідомлення клієнтом своїх почуттів, переживань і емоційних станів, створює передумови для регуляції емоційних станів та реакцій.

6. Істотно підвищує особистісну цінність, сприяє формуванню позитивної "Я-концепції" і підвищенню впевненості в собі за рахунок соціального визнання цінності продукту, створеного клієнтом.

Музикотерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.

Музикотерапія представляє собою метод, який використовує музику в якості засобу корекції. Численні методики музикотерапії передбачають як цілісне і ізольоване використання музики в якості основного і провідного чинника впливу. Музикотерапія активно використовується в корекції емоційних відхилень, страхів, рухових і мовленнєвих розладів, психосоматичних захворювань, відхилень у поведінці, при комунікативних труднощах та ін.

Фізіологічний вплив музики на людину заснований на тому, що нервова система, а з нею і мускулатура мають здатність засвоєння ритму. Музика як ритмічний подразник стимулює фізіологічні процеси організму, що відбуваються ритмічно як у руховій, так і в вегетативній сфері. Між ритмом руху і ритмом внутрішніх органів існує певний зв'язок. Ритмічні рухи являють собою єдину функціональну систему, руховий стереотип. Використовуючи музику як ритмічний подразник, можна досягти підвищення ритмічних процесів організму в більш суворій компактності і економічності енергетичних витрат.

Виділяють чотири основних напрямки корекційної дії музикотерапії:

1. Емоційне активування в ході вербальної психотерапії.

2. Розвиток навичок міжособистісного спілкування, комунікативних функцій і здібностей.

3. Регулюючий вплив на психовегетативні процеси.

4. Підвищення естетичних потреб.

В якості психологічних механізмів корекційного впливу музикотерапії вказують:

- катарсис - емоційну розрядку, регулювання емоційного стану;
- полегшення усвідомлення власних переживань;
- конфронтацію з життєвими проблемами;
- підвищення соціальної активності;

- придбання нових засобів емоційної експресії;
- полегшення формування нових відносин і установок.

Залежно від активності клієнтів, ступеня їх участі в музикотерапевтичному процесі і поставлених завдань музикотерапія може бути представлена у формі **активної**, коли клієнт активно проявляє себе в музиці, і **пасивної** (рецептивної), коли клієнтам пропонують тільки прослухати музику.

Розрізняють три форми рецептивної психокорекції: **комунікативну, реактивну і регулюючу.**

Танцювальна терапія спонукає до свободи і виразності руху, розвиває рухливість і зміцнює сили як на фізичному, так і на психічному рівні. Тіло і розум розглядаються в ній як єдине ціле.

Головна установка формулюється так: *рухи відображають риси особистості.* При будь-яких емоційних зрушеннях змінюється самопочуття, як душевне, так і фізичне, і відповідно змінюється характер наших рухів.

Звичайна тривалість заняття - 40-50 хв. Заняття можуть бути щоденними, щотижневими (протягом декількох місяців або років). У профілактичних цілях можливе проведення одноразових танцювальних марафонів. *Оптимальний кількісний склад групи - 5-12 чоловік.*

Казкотерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку

Казкотерапія - метод, який використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, вдосконалення взаємодії з навколишнім світом. До казок зверталися в своїй творчості відомі зарубіжні та вітчизняні психологи: Е. Фромм, Е. Берн, Е. Гарднер, А. Менегетті, М. Осорина, О. Лісіна, Є. Петрова, Р. Азовцева, Т. Зінкевич-Євстигнєєва.

Тексти казок викликають інтенсивний емоційний резонанс як у дітей, так і у дорослих. Образи казок звертаються одночасно до двох психічних рівнів: до рівня свідомості і підсвідомості, що дає особливі можливості при комунікації.

Можливості роботи з казкою

1. Використання казки як метафори.
2. Малювання за мотивами казки.
3. Обговорення поведінки і мотивів дій персонажа, що є приводом до обговорення цінностей поведінки людини, виявляє систему оцінок людини в категоріях: добре - погано.
4. Відтворення епізодів казки.
5. Використання казки як притчі-моралі.
6. Творча робота за мотивами казок.

Казки поділяють на традиційні (народні) і авторські.

Основні прийоми роботи з казкою

1. Аналіз казок.
2. Розповідь казок.
3. Переписування казок
4. Постановка казок за допомогою ляльок
5. Складання казок.

Проективне малювання як метод психологічної корекції в роботі з дітьми

Малювання - творчий акт, що дозволяє клієнту відчувати і зрозуміти самого себе, висловити вільно свої думки і почуття, звільнитися від конфліктів і сильних переживань. Малювання бере участь в узгодженні міжпівкульних взаємин, оскільки в процесі малювання координується конкретно-образне мислення, пов'язане в основному з роботою правої півкулі мозку, і абстрактно-логічне, за яке відповідальна ліва півкуля. Проективний малюнок може використовуватися як в індивідуальній формі, так і в груповій роботі. Проектне малювання розглядається деякими авторами як допоміжний метод в груповій

роботі. Він дозволяє діагностувати і інтерпретувати труднощі в спілкуванні, емоційні проблеми і т.п. Теми малюнків підбираються так, щоб надати учасникам можливість висловити графічно або малюнком свої почуття і думки. Метод дозволяє працювати з почуттями, які суб'єкт не усвідомлює з тих чи інших причин.

Теми, пропонувані для малювання, можуть бути найрізноманітнішими і стосуватися як індивідуальних, так і загальногрупових проблем. Зазвичай тема малювання охоплює:

1. Власне минуле і сьогодення ("Моя найголовніша проблема в спілкуванні з дітьми"; "Ситуації в житті, в яких я відчуваю себе невпевнено"; "Я і діти"; "Мій звичайний день" і т.п.).

2. Майбутнє або абстрактні поняття ("Ким би я хотів бути"; "Три бажання"; "Самотність"; "Острів щастя"; "Любов"; "Ненавість"; "Страх"; "Заздрість" і т.п.).

3. Відносини в групі ("Що дала мені група, а я їй"; "Що я очікував, а що отримав від навчання в групі"; "Що мені не подобається або хто мені не подобається в групі" і т.п.).

У проектному малюванні використовуються наступні методики (класифікація С. Кратохвіла):

1. Вільне малювання.
2. Комунікативне малювання.
3. Спільне малювання.
4. Додаткове малювання.

Фахівці виділяють 5 типів завдань, які використовуються в практиці малювання:

1. Предметно-тематичні.
2. Образно-символічні.
3. Вправи на розвиток образного сприйняття, уяви, символічної функції.
4. Ігри та вправи з образотворчим матеріалом.
5. Завдання на спільну діяльність.

Основні етапи корекційного процесу з використанням методу проективного малювання:

1. Попередній орієнтовний етап.
2. Вибір теми малювання, емоційне включення в процес малювання.
3. Пошук адекватної форми вираження.
4. Розвиток форми в напрямку все більш повного, глибокого самовираження, її конкретизація.

5. Вирішення конфліктно-травмуючої ситуації в символічній формі.

Детальний психологічний аналіз основних етапів терапії малюванням при вирішенні задач подолання страхів у дитячому віці дан в роботах А.І. Захарова.

Метод «складання історій» в корекційній практиці.

Складання історій, оповідань використовується для поживлення почуттів клієнта, вербалізації образів, асоціацій, символів, наявних у клієнта, для того щоб втілити внутрішній неспокій в конкретний образ і надихнутися в творчості. Цей метод може використовуватися як в індивідуальній, так і в груповій роботі. Метод складання історій успішно використовується в роботі з дітьми. Так, Р. Стіртцінгер запропонував метод "загального складання історій" дитиною і дорослим. Цей метод використовувався для того, щоб допомогти дитині знайти адекватні способи вирішення конфліктів, що викликають порушення поведінки дитини вдома і в школі. Кожну історію починає дитина зі слів: "Одного разу ...", "Давним-давно ...", "Колись ...", "Далеко-далеко ..." Метод реалізується в такий спосіб: спочатку історію розповідає дитина, потім її продовжує дорослий, який вводить в оповідання "здоровіші" способи адаптації та вирішення конфліктів, ніж ті, що були викладені дитиною. В кінці кожної історії дитина придумує назву, яка допомагає психологу виділити найбільш важливі аспекти історії.

Термінологічний тезаріус: арттерапія, емоційне відреагування, бібліотерапія, вокалотерапія, музикальна терапія, регулююча, комунікативна та реактивна функції музики, пасивність (рецесивність), активність сприйняття музичних творів, емоційна експресія. мотив, задум, метафора, свідомість, підсвідомість, резонанс, сюжет, притча-мораль, вільне малювання, комунікативне малювання, спільне малювання, додаткове малювання, образ, символ, оповідання, вербалізація, адаптація.

Контрольні запитання:

1. Яка мета арттерапії? Які показання до використання арттерапії? Які результати при використанні арттерапії можуть бути отримані?
2. Які слабкі і сильні сторони арттерапії? Які види арттерапії ви знаєте? Які були Вами використані у практиці? Якими були результати?
3. Що означає структуроване заняття з арттерапії і яка роль відводиться психологу в плані підготовки?
4. Поясніть психологічний механізм корекційного впливу музичними засобами. В чому суть комунікативної, реактивної та регулюючої функції рецептивної психокорекції?
5. Чи є вікові обмеження в роботі з казкою? Чи всі види завдання можуть бути пропонувані дітям? Чому переписування казок несе діагностичну функцію?
6. Назвіть етапи малювання як корекційного процесу? Як в закономірностях розвитку сюжету простежується процес становлення і розвитку особистості?
7. Яку корекційну спрямованість несе метод складання історій? Чим буде відрізнятися колективне складання історії від індивідуального?

Тема 3.3. Психогімнастика як метод психологічної корекції в роботі з дітьми.

Завдання: сформувати у студентів знання про психогімнастику, про напрямки та прийоми роботи з цим методом, про вплив психогімнастики на психіку особистості.

Компетенції: вміння складати корекційні програми, використовуючи метод психогімнастики, аналізувати емоційні прояви дитини, направляти корекційну роботу в конструктивне русло.

Психогімнастика - метод, при якому учасники проявляють себе і спілкуються без допомоги слів. Це ефективний засіб оптимізації соціально перцептивної сфери особистості, так як дозволяє звернути увагу на "мову тіла" і просторово-часові характеристики спілкування.

Психогімнастика включає в себе три частини, що характеризуються самостійними завданнями і власними методичними прийомами:

1. Підготовчу.
2. Пантомімічну.
3. Заключну.

Підготовча частина психогімнастичного заняття, її завдання:

- зменшення напруги учасників групи;
- зняття страхів і заборон;
- розвиток уваги;
- розвиток чутливості до власної рухової активності, активності інших людей;
- скорочення емоційної дистанції між учасниками групи;
- формування здатності виражати свої почуття, емоційні стани, проблеми без слів і розуміти невербальну поведінку інших людей.

Пантомімічна частина в психогімнастиці є найбільш важливою і в зрілій психокорекційній групі займає більшу частину. Обираються теми, які клієнти представляють без допомоги слів. Темі можуть пропонуватися як психологом, так і самим клієнтом. Найчастіше в пантомімічній частині використовуються наступні теми:

1. Подолання труднощів.
2. Заборонений плід.

3. Моя сім'я.
4. Скульптор.
5. Моя група.
6. Звичні життєві ситуації (прохання, вимоги, звинувачення, сварки, запізнення і ін.).
7. Тема "Я".
8. Казка.

Заключна частина. Підведення підсумків.

М.І. Чистякова запропонувала методику, названу нею також психогімнастика, орієнтовану на дітей молодшого віку.

Термінологічний тезаріус:

Психогімнастика, пантоміма, психосоматика, «мова тіла», активність, емоційні прояви на рівні «мови тіла».

Контрольні запитання:

1. Які етапи психогімнастики виділяються? Яка мета кожного з них?
2. Які проблеми можна вирішувати за допомогою цього методу?
3. Який механізм дії психогімнастики на особистість дитини?
4. У чому суть методики, запропонованої М.І. Чистяковою? Які напрямки, етапи розглянено автором?

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 3

Тема 3.1. Ігрова терапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку

Практичне заняття 1

Мета: формування уявлень про особливості застосування ігрової терапії в психокорекційному процесі.

Термінологічний тезаріус: ігрова терапія, недирективна ігротерапія; директивна ігротерапія, роль, сюжет, Дзеркало Геззела

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте особливості ігрової терапії як метода психологічної корекції?
2. Охарактеризуйте види і форми ігротерапії.
3. Які показання до проведення ігротерапії?
4. Що характерно для ігрової кімнати?
5. Охарактеризуйте методичні прийоми, які застосовують на різних етапах ігротерапії (за А.С. Співаковською).

Проблемні, творчі питання й завдання

1. Представте у вигляді схеми стадії недирективної ігрової терапії.
2. Оформіть методичні рекомендації по виконанню роботи з корекції неконструктивної поведінки дітей для педагогів або батьків за книгою (М.Е. Вайнер. Ігрові технології корекції поведінки дошкільнят. - М., 2004.) та щодо корекції агресивності у дітей (Романов А.А. Направленная игротерапия агрессивности у детей. – М., 2004. – С. 46-49).
3. Підберіть ігри-вправи для проведення корекційних занять з порушеннями розумового розвитку.
4. Розробіть психокорекційне заняття з елементами директивної ігротерапії.

Література

1. Костина Л.М. Игровая терапия с тревожными детьми / Л.М. Костина.- СПб., 2001. – 160 с.
2. Лютова Е.К., Моница Г.Б. Тренинг эффективного взаимодействия с детьми / Е.К. Лютова, Г.Б. Моница.- СПб., 2000. – 190 с.

- 3.Потапчук А.А., Овчинникова Т.С. Двигательный игротренинг для дошкольников / А.А. Потапчук, Т.С. Овчинникова. - СПб., 2002., 176 с.
- 5.Широкова Г.А., Жадько Е.Г. Практикум для детского психолога / Г.А. Широкова, Е.Г. Жадько. - Ростов-на Дону, 2005. – 314 с.

Тема 3.2. Арттерапия як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку

Практичне заняття 2

Мета: сформувати уявлення про специфіку методу арт-терапії в психокорекційній роботі психолога з клієнтом / дитиною; ознайомити з можливостями методів арттерапії, з особливостями їх використання в навчанні та вихованні дітей і підлітків з особливими потребами.

Термінологічний тезаріус: арт-терапія; види арт-терапії; рисунковий і скульптурний методи; категорії інтерпретації процесу і творчого продукту;.

Питання для самоконтролю

- 1.Що характерно для арттерапії як метода психологічної корекції?
- 2.Які показання до проведення арттерапії?
- 3.Які особливості планування та розробки арттерапевтичних занять?
4. Від яких факторів залежить вибір арттерапевтичних методик в роботі з дітьми?
- 5.Які види арттерапії використовують в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.
- 6.Які критерії ефективності роботи арттерапевта?

Проблемні, творчі питання й завдання

- 1.Розробіть психокорекційне заняття (сесію) для клієнта / дитини (учасників групи) з різними психологічними труднощами, використовуючи різні види методу арт-терапії.
2. Використовуючи отриманий досвід, запропонуйте свої питання для рефлексії до даного корекційного заняття (сесії) передбачуваним учасникам групи з різними труднощами (проблемами).

Структура заняття. Основні процедури

Етапи названі умовно, їх кількість може варіюватися в залежності від мети, теми, форми корекції, темпу роботи учасників.

1. *Настрій («розігрів»).*
2. *Актуалізація візуальних, аудіальних, кінестетичних відчуттів.*
3. *Індивідуальна образотворча робота (розробка теми).*
4. *Етап вербалізації (активізація вербальної і невербальної комунікації).*
5. *Колективна робота (театралізація, ритуальна драматизація).*
6. *Заключний етап. Рефлексивний аналіз.*

3.Проаналізуйте арттерапевтичні методи, які найбільше застосовують в роботі з різними категоріями дітей. Представити у вигляді таблиці.

4.Дайте письмовий аналіз можливостей комплексного використання методів арттерапії в корекційній роботі з дітьми з особливими потребами (група дітей – за вибором).

5. Підготуйте і проведіть на вибір будь-яку з наведених вправ на візуалізацію.

Вправа 1. «Я хочу тебе назвати». Учасники розташовуються по колу і по черзі підбирають кожному нове ім'я відповідно до характеру і зовнішнього вигляду. Право вибору нового імені залишається за кожним учасником, якщо він залишає собі справжнє ім'я, тоді розкриваються причини: чому він його залишив, і хто його назвав цим ім'ям. Проходить обговорення, записуються нові імена.

Вправа 2. «Ми з тобою однієї крові». Перш ніж почати вправу, вимовте заклинання з мультфільму «Мауглі» - « Ми з тобою однієї крові, ти і я!». Виберіть партнера, подивіться на нього уважно. Адже він не схожий на вас не внутрішньо, не зовні. Оскільки є дуже багато відмінностей, і це природно, адже він абсолютно інший. Подумайте про те, що вас об'єднує, в чому ваша схожість? Протягом 4-х - 5-х хвилин опишіть цю схожість,

використовуючи тільки психологічні особливості, думаючи про партнера і про себе одночасно. Наприклад, ми обидва товариські і добрі або мовчазні і замкнуті? Після закінчення порівняння, обміняйтеся записами для того, щоб виразити свою згоду або незгоду. Будьте відверті. При не згоді з якоюсь з ваших якостей, викресліть його.

Література

1. Арт-терапия. Хрестоматия. - М.: Питер, 2001.
2. Копытин А.И. Руководство по групповой арттерапии / А.И. Копытин. - СПб.: Речь, 2003. – 188 с.
3. Демьянов Ю.Г. Основы психопрофилактики и психотерапии: краткий курс / Ю. Г. Демьянов. - М., 2004. – 356 с.
4. Копытин А.И., Свистовская Е.Е. Арттерапия детей и подростков / А.И. Копытин, Е.Е. Свистовская. –М.: «Когито-Центр», 2007. – 380 с.
5. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании / Под ред. Медведева Е.А. Левченко И.Ю. Комиссарова Л.Н. Добровольская Т.А. Учеб. для студ. сред, и высш. пед. учеб. заведений - М.: Издательский центр «Академия», 2001.
6. Зинкевич – Евстигнеева Т.Д. Психодиагностика через рисунок в арт-терапии / Т.Д. Зинкевич – Евстигнеева, Д. Кудзилов. - СПб., Речь 2003.
7. Киселева М.В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М.В. Киселева. - СПб.: Речь, 2007.
8. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика / Лебедева Л.Д. - СПб.: Речь, 2003.

Тема 3.3. Музикотерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку

Практичне заняття 3

Мета: сформувати уявлення про специфіку методу музикотерапії в психокорекційній роботі психолога з клієнтом / дитиною.

Термінологічний тезаріус: музика, ритм, музикотерапія.

Питання для самоконтролю

1. Що характерно для музикотерапії як метода психологічної корекції?
2. Які показання до проведення музикотерапії?
3. Які особливості планування та розробки занять з музикотерапії?
4. Охарактеризуйте психологічні механізми корекційного впливу музикотерапії.
5. Охарактеризуйте напрямки музикотерапії.
6. Охарактеризуйте особливості використання даного метода в роботі з дітьми?

Проблемні, творчі питання й завдання

1. Складіть список музичних творів (класична музика, сучасна музика і т.п.), здатних надати психотерапевтичний ефект у вирішенні різних психологічних проблем.
2. Підготуйте заняття з використанням елементів музикотерапії.
3. Підготуйте доклад розміром (2-3 стор.) на тему:

Використання музикотерапії в роботі з дітьми з аутизмом.

Використання музикотерапії у формуванні рухової активності дітей дошкільного віку, які страждають на ДЦП.

Використання вокалотерапії в психокорекції психоемоційних станів у дітей дошкільного віку з порушеннями зору.

Використання вокалотерапії в психокорекційній роботі з розвитку комунікативної сфери у дітей з порушеннями мовлення.

Використання вокалотерапії в психокорекції емоційних станів у дітей дошкільного віку, що мають порушення мовлення.

Література

1. Брусиловский Л.С. Музикотерапия: Руководство по психотерапии /Под ред. В.Е.Рожнова. - М.,1985.- 719 с.

- 2.Ворожцова О.А. Музыка и игра в детской психотерапии / О.А. Ворожцова. - М.: Изд-во Института психотерапии, 2004. – 90 с.
- 3.Медведева Е.А., Левченко И.Ю. и др. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании. - М.: Академия, 2001. – 248 с.
- 4.Петрушин В.И. Музыкальная психотерапия: теория и практика: учебное пособие / В.И. Петрушин. – Москва: Владос, 2000. – 176 с.
- 5.Шипулин Г. П. Лечебное влияние музыки /Тр. Ленингр. Науч.-исслед. Института. -Л., 1966.
- 6.Блинов О.А. Процесс музыкальной психотерапии: систематизация и описание основных форм работы // Психологический журнал. – 1998. – т. 19.

Тема 3.4. Казкотерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку
Практичне заняття 4

Мета: сформувати уявлення про специфіку методу казкотерапії в психокорекційній роботі психолога з клієнтом / дитиною.

Термінологічний тезаріус: казкотерапія; етапи групової та індивідуальної психокорекції; категорії інтерпретації авторської казки клієнта (дитини); психологічний механізм методу казкотерапії.

Питання для самоконтролю

- 1.Що характерно для казкотерапії як метода психологічної корекції.
- 2.Визначте принципи психологічного аналізу казок.
- 3.Розкрийте діагностичні можливості казкотерапії.
- 4.Виявить фактори ефективності казкотерапії.
- 5.Які особливості казкотерапії з дітьми з відхиленнями у розвитку.

Проблемні, творчі питання й завдання

- 1.Використовуючи категорії інтерпретації історії клієнта / дитини, запропонуйте психологічний аналіз особливостей клієнта і його проблемної ситуації. Визначте психокоректувальну стратегію взаємодії з клієнтом, використовуючи даний метод.
- 2.Розкрийте зміст методики казкотерапії Т.Д.Зінкевич-Євстигнєєва в корекційній роботі з дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку з проблемами.
3. Напишіть в прикладах варіанти механізмів впливу казкотерапії.
- 4.Підберіть по 1 прикладу різних видів казок (усього 6 казок), вказавши можливі запитання для обговорення і зазначивши можливі технології використання кожної казки.
5. Розробіть психокорекційне заняття (сесію) для клієнта (учасників групи) або дитини (дітей) з різними психологічними труднощами, використовуючи різні техніки і прийоми методу казкотерапії
6. Розробіть конспект казкотерапевтичного заняття: тема заняття, мета (для якої категорії клієнтів розроблено заняття), структура заняття (вступна частина, вхід в казку, представлення казки (її текст), аналіз казки, створення малюнків та ін., вихід з казки, підведення підсумків).

Література

- 1.Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии. — СПб., 1998.
- 2.Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Сказки звездной страны Зодиакалии. — СПб., 1998.
- 3.Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Нисневич Л.А. Как помочь особому ребенку. — СПб., 1998.
- 4.Практикум по сказкотерапии. Под'ред.Т. Зинкевич-Евстигнеевой. — СПб.: «Речь», 2000.
- 5.Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Грабенко Т.М. Практикум по креативной терапии. - СПб.: Речь, 2001. – 400 с.

Тема 3.5. Проективне малювання як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку

Практичне заняття 5

Мета: сформувані уявлення про специфіку методу проективний метод в психокорекційній роботі психолога з клієнтом / дитиною.

Термінологічний тезариус: проективний малюнок, малювання

Питання для самоконтролю

1. Які цілі та завдання ставить перед собою метод проективного малювання?
2. Охарактеризуйте види проективного малюнка?
3. Які основні функції проективного малюнка в системі надання психокорекційної допомоги дітям з проблемами в розвитку?
4. У яких випадках застосовується корекція з проективними малюнками? Які методики ви знаєте для пояснення малюнків?

Проблемні, творчі питання й завдання

1. Підготуйте одне з п'яти типів завдань, які використовуються в директивній і недирективній формі.
2. Зробіть порівняльну таблицю:

№	Порівняльні ознаки	Проективний малюнок	Арт-терапія (терапевтичне малювання)
1.	Мета		
2.	Діагностичний матеріал, засоби		
3.	Тема завдання		
4.	Психологічні механізми		
5.	Інтерпретація результатів		
6.	Участь спеціаліста		

3. Підготуйте психокорекційне заняття з використанням елементів техніки проективного малювання.

Література

1. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции / В.А. Липа. – Славянск: 2000. – 319 с.
2. Осипова А.А. Общая психокоррекция: Учебное пособие для студентов вузов / А.А. Осипова. – М.: ТЦ “Сфера”, 2001. – 512 с.
3. Арт-терапия в работе с детьми: Руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми. — СПб.: Речь, 2006. — 160 с, илл.

Тема 3.6. Лялькотерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку

Практичне заняття 6

Мета: сформувані уявлення про специфіку методу лялькотерапії в психокорекційній роботі психолога з клієнтом / дитиною.

Термінологічний тезариус: лялькотерапія; етапи групової та індивідуальної психокорекції; категорії інтерпретації авторської казки клієнта (дитини); психологічний механізм методу казкотерапії.

Питання для самоконтролю

1. Що характерно для лялькотерапії як метода психологічної корекції.
2. Які види ляльок використовують в методі лялькотерапії?
3. Які особливості використання лялькотерапії з дітьми з відхиленнями у розвитку.

Проблемні, творчі питання й завдання

1. Знайдіть статтю «Використання лялькотерапії в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку».
2. Розробіть психокорекційне заняття (сесію) для клієнта (учасників групи) або дитини (дітей) з різними психологічними труднощами з використанням елементів лялькотерапії.
3. Заповніть таблицю:

Варіант ляльки	ІІ завдання

Література

1. Гребенщикова Л.Г. Основы куклотерапии. Галерея кукол / Л.Г. Гребенщикова. - СПб.: Речь, 2007.
2. Зеньковский В. В. Психология детства / В. В. Зеньковский. - Екатеринбург, 1995.
3. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика / Лебедева Л.Д. - СПб.: Речь, 2003.
4. Татаринцева А.Ю. Куклотерапия в работе психолога, педагога и логопеда / А.Ю. Татаринцева. - СПб.: Речь, 2006.
5. Татаринцева А. Ю. Детские страхи. Куклотерапия в помощь детям / А.Ю. Татаринцева, М.Ю. Григорчук. - СПб.: Речь, 2007.

Тема 3.7. Психогімнастика як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку *Практичне заняття 7*

Мета: сформулювати уявлення про специфіку метода психогімнастика в психокорекційній роботі психолога з клієнтом / дитиною.

Термінологічний тезаріус: психогімнастика

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте мету та завдання психогімнастики.
2. Які показання для проведення психогімнастики?

Проблемні, творчі питання й завдання

1. Знайдіть статтю з даної проблематики та напишіть на неї анотацію.
2. Підготуйте етюди, ігри та психогімнастичні вправи які використовують в роботі з дітьми з гіперактивністю, з розумовою відсталістю, з дитячим церебральним паралічем.
3. Розробіть психокорекційне заняття (сесію) для клієнта (учасників групи) або дитини (дітей) з різними психологічними труднощами з використанням елементів психогімнастики.

Література

1. Неретина Т. Г. Использование артпедагогических технологий в коррекционной работе с детьми с особыми образовательными потребностями [Электронный ресурс] : учеб. пособие по коррекционной педагогике / сост. Т. Г. Неретина, С. В. Клевесенкова, Е. Е. Уринова и др.; под. общ. ред. Т. Г. Неретиной. - 3-е изд., стереотип. - М. : ФЛИНТА, 2014. - 186 с.
2. Ньюмен С. Игры и занятия с особым ребенком. Руководство для родителей. М.: Теревинф, 2012. - 241 с.
3. Ежова Н. Н. Справочник практического психолога/ Н.Н. Ежова - Ростов н/Д: Феникс, 2011. -380с.
4. Психогимнастика /Под ред. М. И. Буянова.—2-е изд.- М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. - 160 с: ил.

Тема 3.8. Поведінкова психотерапія як метод психологічної корекції в роботі з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку

Практичне заняття 8

Мета: сформувати уявлення про специфіку методів поведінкової психокорекції в психокорекційній роботі психолога з клієнтом / дитиною.

Термінологічний тезаріус: поведінкова психокорекція; безумовні і умовні рефлекторні зв'язки, метод систематичної десенсибілізації, реципрокне гальмування, метод «Жетонів», Імаго-метод, холдинг

Питання для самоконтролю

1. Назвіть мету та завдання поведінкової психотерапії.
2. Охарактеризуйте метод систематичної десенсибілізації. Поняття антагоністичних стимулів. Охарактеризуйте суть, етапи, принципи та способи заохочення бажаної поведінки..
3. Метод сенсибілізації. Охарактеризуйте суть методу і етапи впровадження.
4. Імерсійні методи роботи. Суть механізму згасання (І.П. Павлов). Розкрийте суть метода повені, метода імплізії, метода парадоксальної інтенції.

Проблемні, творчі питання й завдання

1. Зробіть таблицю «Методи поведінкової корекції» за наступними розділами:
  - 1) назва методу;
  - 2) показання к використанню метода;
  - 3) процедура використання;
2. Перерахуйте труднощі і порушення людини, при яких ефективними будуть поведінкові методи.
3. Розкрийте особливості механізму впливу поведінкових методів на клієнта.
4. Визначте відмінності в підході і проведенні корекційного впливу на дітей і дорослих, які страждають від ситуативної тривожності.
5. Сконструйте зміст 2 етапу методу систематичної десенсибілізації спільно з клієнтом.

Література

1. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: Теория и практика [Текст] / А.Ф. Бондаренко. – М.: Изд-во «Институт психотерапии», 2000. – С. 89-97 (Раздел 2, глава 2).
2. Линде Н.Д. Основы современной психотерапии [Текст]: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н.Д. Линде. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – С.63-73 (глава 6).
3. Осипова А.А. Общая психокоррекция [Текст]: Учебное пособие для студентов вузов / А.А. Осипова. – М.: ТЦ «Сфера», 2005. – С. 47-55, 147-166 (раздел 2, глава 2, раздел 3, глава 4).
4. Романин А.Н. Основы психотерапии [Текст]: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.Н. Романин. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – С. 26-31.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 4

Тема 4.1. Сучасні технології консультативної взаємодії.

Практичне заняття 1

Мета: сформувати уявлення про основні техніки консультативної взаємодії.

Термінологічний тезаріус: скарга, запит, консультативна гіпотеза, терапевтичний клімат, психодіагностика.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте систему принципів практичної психології в консультативній сфері.

2. Стратегії, методики та принципи формування здорового способу психічного життя особистості.
3. Охарактеризуйте основні етапи процесу психологічного консультування.
4. Розкрийте зміст технології першої консультативної зустрічі.

Проблемні, творчі питання й завдання

1. Визначте помилку в роботі психолога в наступній ситуації:

Мати: «Я прийшла до Вас порадитися. У мене дуже складне становище - син почав погано вчитися у школі, вчителі скаржаться, що в нього дуже слабкі знання. Можливо, це пов'язано зі станом його здоров'я? У дитинстві він часто хворів, а недавно їздив у санаторій і тепер зовсім відстав».

Психолог: «Так, слабке здоров'я дуже часто визначає неуспішність у навчанні. Вам треба зайнятися загартовуванням сина, частіше бути з ним на свіжому повітрі, записати його у спортивну секцію».

2. Спробуйте виразити співчуття і підтримку клієнту в наступній ситуації: Марія щойно дізналася, що її мама і тато збираються розлучитися. Вони сказали їй, що деякий час вона буде жити у тітки Катерини, поки все владнається. Марія плаче, розповідаючи вам про це.

Література

1. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник / С.В. Васьківська– К.: Четверта хвиля, 2004. – 256 с.
2. Коняєва А.П., Лисенко В.П., Титова Т.М., Фурман А.В. Етичний кодекс товариства психологів України. – Київ-Донецьк, 1993.
3. Хомич Г.О. Основи психологічного консультування: Навч. посібник. – К.: МАУП, 2004. – 150 с.
4. Кондрашенко В.Т., Донской Д.И. Общая психотерапия: Учеб. пособие. – Минск: Высшая школа, 2000. – 182 с.

Тема 4.2. Теоретичні напрями консультативної психології

Практичне заняття 2

Мета: сформувати уявлення про основні напрями психологічної допомоги

Термінологічний тезаріус: директивний підхід, недирективний підхід, захисний механізм, раціоналізація, інтелектуалізація, витіснення, перенесення, комплекс неповноцінності, позитивне підкріплення, конгруентність, автентичність.

Питання для самоконтролю:

- 1.Надайте характеристику захисних механізмів особистості у психоаналітичному напрямі.
2. Основні прийоми надання психологічної допомоги у психоаналізі.
3. Когнітивне консультування А. Бека.
4. АВС- терапія А. Елліса.
5. Раціонально-емотивна терапія (РЕТ) А. Елліса.
6. Основні поняття індивідуальної психології А. Адлера.
7. Гуманістичний напрям у психологічному консультуванні.
8. Клієнт-центрований підхід у консультуванні К. Роджерса.

Проблемні, творчі питання й завдання

Завдання 1. Сформулюйте рекомендації щодо виправлення та запобігання найбільш поширених помилок психолога-початківця:

- подолання напруги і невпевненості у собі;
- намагання бути довершеним;
- надія на швидкі результати;
- «розчинення» в проблемах клієнтів;
- надання порад і сприяння поспішливим рішенням;
- моралізація і повчання.

Завдання 2. Зробіть порівняльну характеристику особливостей психологічної корекції та психологічного консультування

Вид психологічної допомоги	Мета психологічного впливу	Характеристика методів	Очікуваний результат

Література

1. Васьківська С.В. Основи психологічного консультування: Навчальний посібник. – К.: Четверта хвиля, 2004. – 256 с.
2. Коняєва А.П., Лисенко В.П., Титова Т.М., Фурман А.В. Етичний кодекс товариства психологів України. – Київ-Донецьк, 1993.
3. Хомич Г.О. Основи психологічного консультування: Навч. посібник. – К.: МАУП, 2004. – 150 с.
4. Кондрашенко В.Т., Донской Д.И. Общая психотерапия: Учеб. пособие. – Минск: Высшая школа, 2000. – 182 с.

КРИТЕРІЇ

Оцінювання знань, умінь та професійних навичок студентів
(за підсумками вивчення курсу «Спеціальна психокорекція»)

Оцінка національна шкала оцінювання	Знання	Уміння
1	2	3
відмінно	<p>Має глибокі знання з навчального матеріалу за програмою дисципліни.</p> <p>Засвоїв мету і завдання, специфіку психокорекційної роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку.</p> <p>Знайомий з досвідом роботи провідних спеціалістів, спеціальних психологів.</p> <p>Досконало знає основну літературу, орієнтується в навчальному матеріалі, здатний вирішувати складні практичні завдання.</p> <p>Ознайомився із додатковою літературою.</p> <p>Засвоїв зв'язки методів та способів проведення занять із закономірностями та принципами.</p>	<p>Вміє свobodно виконувати практичні завдання за програмою предмета.</p> <p>Вміє використовувати довідкову літературу, грамотно висловлювати програмний матеріал.</p> <p>Надає повні, грамотні відповіді на програмні запитання.</p> <p>Демонструє навички творчого мислення, наукового прийняття рішень, методичної грамотності в процесі підготовки та розробки занять.</p>
добре	<p>Показав повні знання навчального матеріалу за програмою курсу, спроможний до їх подальшого оновлення в процесі навчання та професійної діяльності.</p> <p>Засвоїв мету і завдання, специфіку психокорекційної роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку</p> <p>Опрацював основну літературу, рекомендовану програмою, а також додаткову літературу з тематики курсу.</p>	<p>Успішно виконує запропоновані за програмою практичні роботи без суттєвих зауважень.</p> <p>Вміє використовувати на практиці програмні знання, демонструє методичну грамотність в процесі підготовки та розробки корекційних занять.</p>
задовільно	<p>Має знання тільки з основного навчального матеріалу в об'ємі, необхідному для подальшого навчання та подальшої роботи за спеціальністю.</p> <p>Ознайомився з основною літературою, рекомендованою програмою.</p>	<p>Виконує практичні завдання в межах програмних вимог. Має недоліки та помилки при розробці та проведенні корекційних занять.</p> <p>Не володіє навичками системного обґрунтування</p>

	<p>Має помилки у відповідях на теоретичні запитання дисципліни та при виконанні практичних завдань, але володіє необхідними знаннями для виправлення помилок під керівництвом викладача.</p>	<p>запропонованих завдань та ситуацій, труднощів в роботі з дітьми з психофізичними порушеннями. Має труднощі при використанні знань в практичній діяльності.</p>
незадовільно	<p>Не володіє системою знань з навчального матеріалу дисципліни. Має грубі помилки у відповідях. Не має достатніх знань для самостійного засвоєння програмного матеріалу без додаткової підготовки.</p>	<p>Не вміє розв'язувати передбачені програмою практичні завдання або робить помилки при їх виконанні. Демонструє невміння орієнтуватися в основній літературі за програмою курсу.</p>

Відповідність національної системи оцінювання (національної шкали) шкалі оцінювання ECTS

Бали семестру (бали практики)	Національна шкала оцінювання	Шкала оцінювання ECTS
100-90	відмінно	A
89-80	добре	B
79-75	добре	C
74-63	задовільно	D
62-50	задовільно	E
49-21	незадовільно	FX
20-0	незадовільно	F

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

1. Відповідно до теми заняття обирається одна-дві вправи (з розрахунку, що проведення вправи з її обговоренням в міні-групі має зайняти до 40 хв.) з групової психокорекції. Перед заняттям розгорнутий зміст вправи (процедура проведення, інструкції, планована процедура обговорення тощо) подається викладачу для отримання допуску.
2. Після проведення вправи під час практичного заняття готується звіт згідно з планом:
  - розгорнутий зміст вправи (процедура проведення, інструкції, планована процедура обговорення тощо);
  - теоретичні засади обраної вправи: якщо вправа стосується, наприклад, групової динаміки, то коротко характеризується поняття групової динаміки та стадії, якої стосується обрана вправа; якщо вправа запозичена з певного напрямку психокорекції, то має бути коротко вказано основні теоретичні положення напрямку та як вправа співвідноситься з теоретичними засадами обраного напрямку;
  - короткий опис обговорення вправи та вражень учасників;
  - власні рекомендації щодо проведення вправи.
3. Робота виконується у вигляді реферату.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

- 1.Співвідношення понять “психокорекція” і “психотерапія” .
- 2.Види психологічної корекції.
- 3.Основні елементи корекційної ситуації.
- 4.Основні принципи психокорекційної роботи.
- 5.Цілі психокорекційної роботи.
- 6.Правила психокорекційної роботи.
- 7.Вимоги до особистості психолога, що здійснює психокорекційний вплив.
- 8.Основні принципи складання психокорекційних програм.
- 9.Види корекційних програм.
- 10.Психокоректувальний комплекс.
- 11.Основні вимоги до складання психокорекційної програми.
- 12.Оцінка ефективності психокорекційних заходів.
- 13.Фактори, що визначають ефективність психокорекції.
- 14.Необхідні умови для індивідуальної психологічної корекції.
- 15.Основні методи індивідуального психокорекційного впливу.
- 16.Особливості індивідуальної психокорекції.
- 17.Основні стадії індивідуальної психологічної корекції.
- 18.Можливі результати корекційної роботи.
- 19.Правила і установки, що дозволяють психологу структурувати процес індивідуальної психокорекції.
- 20.Специфіка групової форми психокорекції.
- 21.Основні механізми корекційного впливу.
- 22.Особливості комплектування групи:
- 23.Групова динаміка.
- 24.Принципи роботи в групі.
- 25.Групи зустрічі.
- 26.Гештальтгрупи.
- 27.Корекційний вплив в психодинамічному напрямі: мета корекційного впливу, техніки корекційного впливу
- 28.Класичний психоаналіз З.Фрейда:мета корекційного впливу, позиція психолога, вимоги та очікування клієнта, техніки та стадії корекційного впливу.

29. Аналітична індивідуальна психокорекція А.Адлера: основні положення, мета корекційного впливу, позиція психолога, вимоги та очікування клієнта, техніки корекційного впливу.

30. Основні поняття клієнт-центрованого підходу

31. Мета корекції в клієнт-центрованому підході.

32. Позиція психолога, вимоги та очікування від клієнта в клієнт-центрованому підході.

33. Техніки психокорекційного впливу в клієнт-центрованому підході.

34. Обмеження застосування клієнт-центрованого підходу.

35. Екзистенційний напрям психокорекційної роботи: позиція психолога, вимоги та очікування від клієнта, техніки екзистенційного підходу.

36. Особливості когнітивної психокорекції.

37. Основні етапи роботи з клієнтом.

38. Цілі когнітивної психокорекції. Позиція психолога.

39. Техніки когнітивної психокорекції.

40. Раціонально-емотивна терапія (РЕТ) А.Елліса.

41. Цілі раціонально-емотивної корекції. Позиція психолога. Вимоги до клієнта.

42. Техніки раціонально-емотивної корекції.

43. Когнітивний підхід А.Бека: цілі когнітивного підходу А.Бека, позиція психолога, вимоги до клієнта, техніки когнітивного підходу А.Бека.

44. Цілі поведінкової психокорекції.

45. Позиція психолога в поведінковій психокорекції.

46. Вимоги та очікування від клієнта.

47. Техніки поведінкової психокорекції.

48. Основні поняття гештальттерапії.

49. Мета корекції в гештальттерапії.

50. Техніки психокорекційного впливу в гештальттерапії.

51. Структура особистості за Е.Берном.

52. Основні поняття в транзактному аналізі.

53. Основні компоненти транзактного аналізу.

54. Мета корекції в транзактному аналізі.

55. Позиція психолога, вимоги та очікування від клієнта в транзактному аналізі.

56. Техніки психокорекційного впливу в транзактному аналізі.

57. Психокорекція сімейних стосунків.

59. Сім'я як об'єкт психокорекційного впливу.

60. Методики корекції дитячо-батьківських стосунків.

Модульно-контрольна робота (орієнтовні питання)

1. Психокорекція – це:

1) це відстеження динаміки розвитку учня, процесів його соціалізації та адаптації, вплив на ці процеси з метою оптимізації соціальної ситуації розвитку дитини;
2) це система спеціально організованих методів лікувального впливу;
3) система дій, спрямованих на виправлення недоліків емоційного, інтелектуального та поведінкового аспектів особистості за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу;

4) це обґрунтоване припущення про подальший розвиток особистості за умов своєчасної психологічної корекції та за умов відсутності такої, який визначається на підставі результатів психодіагностичного обстеження та психологічного діагнозу.

2. До принципів психокорекційної роботи не відноситься:

- 1) єдності діагностики і корекції;
- 2) каузально-генетичний;
- 3) діяльнісний;
- 4) нормативності розвитку.

3. Який принцип вказує на випереджуючий характер психокорекційного впливу, спрямованість на формування психологічних новоутворень, де задіяна «зона найближчого розвитку».

- 1) «зверху вниз»;
- 2) «знизу вгору»;
- 3) діяльнісний;
- 4) каузальний.

4. Єдність клініко-психолого-педагогічних впливів відображено в принципі:

- 1) комплексності;
- 2) системності;
- 3) єдності діагностики і корекції;
- 4) каузальному принципі корекції

5. Як називається корекція, спрямована на прояв порушень у розвитку?

- 1) приватна;
- 2) каузальна;
- 3) симптоматична;
- 4) спеціальна.

6. Дії загальнокорекційного характеру, що нормалізують мікросередовище клієнта, регулюють психофізичне та емоційне навантаження у відповідності з віковими та індивідуальними можливостями:

- 1) спеціальна корекція;
- 2) загальна корекція;
- 3) приватна корекція;
- 4) змішана корекція.

7. Психологічна корекція відхилень у розвитку може здійснюватися:

- 1) педагогом-психологом;
- 2) лікарем;
- 3) спеціальним психологом;
- 4) всі відповіді вірні.

8. Досягнення поставлених в психокорекційній програмі цілей виступає основним критерієм успішності:

- 1) для клієнта;

- 2) для психолога;
  - 3) для осіб з оточення клієнта;
  - 4) всі відповіді вірні.
9. Визначте тип психологічного портрету батьків - емоційно більш лабільні, для них характерні більш часті зміни настрою, в поведінці проявляється нормативність, проблеми вони переживають зсередини. Для цих батьків характерно прагнення віддати всього себе заради дитини, всі зусилля покладені на надання їй допомоги.
- 1) батьки психосоматичного типу;
  - 2) батьки авторитарного типу;
  - 3) батьки невротичного типу.
  - 4) всі відповіді вірні.
10. В корекцію за змістом не входить:
- 1) корекція пізнавальної сфери;
  - 2) корекція афективно-вольової сфери;
  - 3) групова корекція;
  - 4) корекція поведінки.
11. За визначенням психологічний діагноз це:
- 1) назва типу особистості або психічної хвороби, що виражаються в психологічному укладанні про схильність до психічного захворювання або про саму хворобу;
  - 2) висновок про індивідуально-психологічних відмінностях як в нормі, так і в патології;
  - 3) результат діяльності психолога, спрямований на з'ясування суті психологічних особливостей особистості з метою оцінки їх актуального стану, прогнозу подальшого розвитку та розробки рекомендацій;
  - 4) відновлення частково втрачених або ослаблених особливостей і функцій організму чи особистості дитини з метою повноцінного розвитку її індивідуальних можливостей.
12. Психокорекційні технології це:
- 1) це обґрунтоване припущення про подальший розвиток особистості за умов своєчасної психологічної корекції та за умов відсутності такої, який визначається на підставі результатів психодіагностичного обстеження та психологічного діагнозу.
  - 2) вид психологічних послуг, де психолог виступає в ролі володіє знанням експерта, що допомагає клієнту вирішити проблему.
  - 3) спеціальний корекційний вплив на клієнта за допомогою читання спеціально підбраної літератури з метою нормалізації або оптимізації його психічного стану.
  - 4) це сукупність знань про способи і засоби проведення психокорекційного процесу.
13. Який з методів використовується в корекції широкого спектра емоційних розладів, але спочатку був розроблений для роботи з дітьми, які страждають РДА:
- 1) методика емотивної уяви;
  - 2) методика сенсibilізації;
  - 3) метод холдингу;
  - 4) всі відповіді невірні.
14. Ефективність психологічної корекції залежить від:
- 1) віку дитини;
  - 2) структури дефекту;
  - 3) ступеня тяжкості дефекту;
  - 4) особистості дитини.
15. За яким напрямком проводяться групові корекційні заняття з батьками?
- 1) гармонізація взаємин між матір'ю та її дитиною;
  - 2) гармонізація сімейних відносин;

- 3) оптимізація соціальних контактів сім'ї;
  - 4) всі відповіді вірні.
16. Одиницею гри і її центральним моментом є:
- 1) сюжет;
  - 2) роль;
  - 3) ігрові дії;
  - 4) реальні відносини між граючими.
17. Який прийом казкотерапії є найбільш складним в роботі з дітьми, що мають тяжкі порушення мовлення:
- 1) малювання за мотивами казки;
  - 2) аналіз казок;
  - 3) постановка казок за допомогою ляльок;
  - 4) складання казок.
18. Який варіант ляльок рекомендується використовувати в психокорекції дитячих страхів:
- 1) мотузкові ляльки;
  - 2) ляльки-маріонетки;
  - 3) тіньові ляльки;
  - 4) пальчикові ляльки.
19. Метод психогімнастики для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку був запропонований:
- 1) Г. Юновою;
  - 2) Дж. Морено;
  - 3) М.І. Чистяковою;
  - 4) А.І. Копитіним.
20. Основне завдання ізотерапії:
- 1) виявлення і усвідомлення важко вербалізуємих проблем;
  - 2) навчити різним технікам малювання;
  - 3) розвивати творчу уяву;
  - 4) створення високохудожніх образів.
21. В основі «жетоних» методів психокорекції лежать ідеї теорії:
- 1) поетапного формування;
  - 2) когнітивного навчання;
  - 3) соціального навчання;
  - 4) оперантного обумовлення.
22. Метод «повені» відрізняється від методу «систематичної десенсибілізації»:
- 1) відсутністю невротичних симптомів;
  - 2) відсутністю попередньої релаксації;
  - 3) наявністю чіткої інструкції;
  - 4) наявністю великої кількості стимулів.
23. В основі методу біологічного зворотного зв'язку лежить ідея про можливість:
- 1) навчання свідомому контролю неусвідомлюваних фізіологічних процесів;
  - 2) угашення неподдаючихся контролю фізіологічних реакцій;
  - 3) навчання інтуїтивного регулювання фізіологічних процесів;
  - 4) угашення несумісних зі свідомістю фізіологічних імпульсів.
24. Першим етапом систематичної десенсибілізації є:
- 1) ранжируванні стресогенних стимулів;
  - 2) навчання прийомам релаксації;
  - 3) чергування стресогенних стимулів і станів релаксації;
  - 4) моделювання стрессогенного стимулу.
25. «Жетони» методи психокорекції використовуються при порушеннях:
- 1) поведінки;

- 2) уваги;
  - 3) емоційних реакцій;
  - 4) мислення.
26. Метод навмисного викликання клієнтом у себе небажаних реакцій називається методом:
- 1) імплузії;
  - 2) парадоксальною інтенцією;
  - 3) імерсії;
  - 4) загасання.
27. В основі методу систематичної десенсибілізації лежить ідея про:
- 1) послідовне підкріплення бажаної поведінки;
  - 2) наслідування ефективним зразкам поведінки;
  - 3) вивільненні япригнічених імпульсів;
  - 4) поступове угасання умовних рефлексів.
28. Суттю «жетоних» програм психокорекції є:
- 1) переконання дитини робити «правильно»;
  - 2) пояснення дитині необхідності «правильної» поведінки;
  - 3) винагорода дитини за «правильну» поведінку;
  - 4) покарання дитини за «неправильну» поведінку.
29. Ідея про згасання безумовної реакції в разі раптового і тривалого пред'явлення умовного стимулу без підкріплення лежить в основі методу:
- 1) повені;
  - 2) жетонів;
  - 3) десенсибілізації;
  - 4) вільних асоціацій.
30. В основі поведінкової психокорекції лежать ідеї теорії:
- 1) самоактуалізації;
  - 2) соціального навчання;
  - 3) стресу;
  - 4) системності.
31. Метод систематичної десенсибілізації спочатку був розроблений для корекції:
- 1) агресії;
  - 2) залежностей;
  - 3) безвілля;
  - 4) страхів.
32. «Жетони» програми психокорекції дозволяють привити дітям:
- 1) навички поведінки;
  - 2) естетичні інтереси;
  - 3) інтелектуальні вміння;
  - 4) моральні почуття.
33. Ефективність методу повені при корекції страхів визначається:
- 1) поступовим наростанням страху;
  - 2) тривалістю перебування в стані сильного страху;
  - 3) попередньої релаксацією;
  - 4) тривалістю перебування в стані релаксації.
34. Поведінкова психотерапія являє собою практичне застосування:
- 1) теорії діяльності;
  - 2) теорій навчання;
  - 3) концепції відносин;
  - 4) психології установки.
35. Психологічною основою психодинамічного напрямку є:
- 1) психоаналіз;

- 2) біхевіоризм;
  - 3) гуманістична психологія;
  - 4) когнітивна психологія.
36. Клієнт-центрована психотерапія передбачає:
- 1) використання вільних асоціацій;
  - 2) безумовне прийняття пацієнта клієнтом;
  - 3) роботу з іраціональними установками особистості;
  - 4) зміна системи відносин пацієнта.
37. Засновником трансактного аналізу є:
- 1) В. Франкл;
  - 2) Е. Берн;
  - 3) Б. Скіннер;
  - 4) Ф. Перлз.
38. Протилежним поняттю психологічного захисту в рамках клієнт-центрованої психотерапії К. Роджерса є:
- 1) емпатія;
  - 2) прийняття;
  - 3) відкритість досвіду;
  - 4) автентичність.
39. Поведінкова психотерапія являє собою практичне застосування:
- 1) теорії діяльності;
  - 2) теорій навчання;
  - 3) концепції відносин;
  - 4) психології установки.
40. Ким з представників психодинамічного напрямку був вперше запропонований термін «ігрова терапія»:
- 1) З. Фрейд;
  - 2) А. Фрейд;
  - 3) Г. Гут-Гельмут;
  - 4) М. Кляйн.
41. Хто вперше в 1930-х роках використовував термін «арттерапія»?
- 1) К. Юнг;
  - 2) З. Фрейд;
  - 3) А. Хілл;
  - 4) К. Роджерс.
42. Арттерапія є одним з перспективних напрямків:
- 1) медичної практики;
  - 2) психокорекційної практики;
  - 3) педагогічної практики;
  - 4) інформаційної практики.
43. До функцій арттерапії відносяться всі, крім:
- 1) катарсичної;
  - 2) регуляторної;
  - 3) навчальної;
  - 4) комунікативно-рефлексивної.
44. Вид арттерапії, в основі якого лежить корекційний вплив через образ, театралізацію, називається:
- 1) кінезотерапія;
  - 2) імаготерапія;
  - 3) бібліотерапія;
  - 4) танцювальна терапія.
45. Активна музикотерапія включає в себе все, крім:

- 1) рецептивної музикотерапії;
  - 2) хорового співу;
  - 3) вокалотерапії;
  - 4) гри на музичних інструментах.
46. До кінезотерапії як методу корекційного впливу відноситься все, крім:
- 1) танцювальної терапії;
  - 2) музикотерапії;
  - 3) психогімнастика;
  - 4) корекційна ритміка.
47. Метод психогімнастики для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку було запропоновано:
- 1) Г. Юною;
  - 2) Дж. Морено;
  - 3) М.І. Чистяковою;
  - 4) А.І. Копитіним.
48. Використання гри в корекційній практиці пов'язано з іменами:
- 1) М. Кляйн;
  - 2) А. Фрейд;
  - 3) Г. Гут-Гельмут
  - 4) правильні всі відповіді.
49. До функцій гри по А.І. Захарову НЕ відноситься:
- 1) виховна;
  - 2) діагностична;
  - 3) навчальна;
  - 4) терапевтична.
50. У так звану «тріаду К. Роджерса», що описує основні характеристики поведінки психотерапевта, не входить:
- 1) емпатія;
  - 2) прийняття;
  - 3) нейтральність;
  - 4) конгруетність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Альошина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю. Е. Альошина. – М.: Независимая фирма «Клас», 2000. – 208 с.
- 2.Андронникова О. О. Специальные проблемы психологического консультирования: учеб. пособие / О. О. Андронникова – М.: ИНФРА-М., 2013. – 348 с.
- 3.Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки / О.І. Бондарчук. – К.: МАУП, 2006.
- 4.Бурлачук Л.Ф., Коржова Е.Ю. Психология жизненных ситуаций: учебное пособие / Л.Ф. Бурлачук, У.Ю. Коржова. – М.: Рос.пед. агенство, 1998. – 263 с.
- 5.Бодров В.А. Психологический стресс: развитие и преодоление / В.А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2006 - 352 с.
- 6.Ващенко І.В., Антонова О.Г. Конфлікт. Посттравматичний стрес: шляхи їх подолання. Навч. посіб. / І.В. Ващенко, О.Г. Антонова. – К.: Знання,1998. – 289 с.
- 7.Васьківська С. В. Основи психологічного консультивання: підручник / С. В. Васьківська. – 2-ге вид. – К.: Ніка-Центр, 2011. – 424 с.
- 8.Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: Учебное пособие. – №-е изд., перераб. и доп. – М.: Издат-во «Ось-89», 2005. – 256 с.
- 9.Введение в музыкотерапию / Г.-Г. Декер-Фойгт. – СПб.: Питер, 2003. – 208 с.
- 10.Гребенщикова Л.Г. Основы куклотерапии. Галерея кукол / Л.Г. Гребенщикова. - СПб.: Речь, 2007.
- 11.Гремлинг С., Ауэрбах С. Практикум по управлению стрессом / С. Гремлинг, С. Ауэрбах. – СПб.: Питер, 2002. – 240 с.
- 12.Демьянов Ю.Г. Основы психопрофилактики и психотерапии: краткий курс /Ю. Г. Демьянов. - М., 2004. – 356 с.
- 13.Диагностика в арт-терапии. Метод «Мандала» / под ред. А. И. Копытина. – СПб.: Речь, 2002. – 144 с.
- 14.Зинкевич – Евстигнеева Т.Д. Психодиагностика через рисунок в арт-терапии / Т.Д. Зинкевич – Евстигнеева, Д. Кудзилов. - СПб., Речь 2003. – 216 с.
- 15.Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Грабенко Т.М. Практикум по креативной терапии. - СПб.: Речь, 2001. – 400 с.
- 16.Истратова, О. Н. Справочник по групповой психокоррекции / О. Н. Истратова, Т. В. Эксакусто. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 443с. с.
- 17.Кадыров Р.В. Посттравматическое стрессовое расстройство (PTSD): состояние проблемы, психодиагностика и психологическая помощь: учебное пособие / Р.В. Кадыров. – СПб.:Речь, 2012. – 448 с.
- 18.Караяни А.Г., Сыромятников И.В. Прикладная военная психология/ А.Г.Караяни, И.В. Сыромятников. – СПб.: Питер, 2006. – 480 с.
- 19.Каменюкин А.Г., Ковпак Д.В. Антистресс-тренинг/ А.Г. Каменюкин, Д.В. Ковпак. – СПб.:Питер, 2004. – 194 с.
- 20.Киселева М.В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе / М.В. Киселева. - СПб.: Речь, 2007.
- 21.Корольчук М.С. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк, Т.І. Кочергіна. – К.: ІНКОС, 2002. – 272 с.
- 22.Копытин А.И. Руководство по групповой арттерапии /А.И. Копытин. - СПб.: Речь, 2003. – 188 с.
- 23.Копытин А.И., Свистовская Е.Е. Арттерапия детей и подростков / А.И. Копытин, Е.Е. Свистовская. –М.: «Когито-Центр». 2007. – 380 с.
- 24.Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции /В.А. Липа. - Д.: Лебедь, 2000. – 319 с.
- 25.Лютова Е.К., Моница Г.Б. Тренинг эффективного взаимодействия с детьми / Е.К. Лютова, Г.Б. Моница.- СПб., 2000. – 190 с.

26. Медицинская и судебная психология / Курс лекций: Учебное пособие / Под ред. Т.Б. Дмитриевой, Ф.С. Сафуанова. – М.: Генезис, 2009. – 606 с.
27. Максименко С.Е. Эмоційний розвиток дитини / С.Е. Максименко. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 112 с.
28. Малкина-Пых И.Г. Экстремальные ситуации / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2005. – 960 с. – (Справочник практического психолога).
29. Мамайчук И.И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии / И.И. Мамайчук. – СПб.: Речь, 2003.
30. Немченко С.Г. Асертивні права особистості. Психологічна корекція девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи: Методичні рекомендації для вчителів, психологів загальноосвітніх шкіл / С.Г. Немченко. – □ Запоріжжя: "Прем'єр", 2004. – 86 с.
31. Немченко С.Г. Індивідуально-орієнтований напрямок психологічної корекції девіантної поведінки акцентуєваних підлітків // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Збірник наукових праць. – Київ-Запоріжжя. 2003. Вип.29. С. 216-220.
32. Неретина Т. Г. Использование артпедагогических технологий в коррекционной работе с детьми с особыми образовательными потребностями [Электронный ресурс] : учеб. пособие по коррекционной педагогике / сост. Т. Г. Неретина, С. В. Клевесенкова, Е. Е. Угринова и др.; под. общ. ред. Т. Г. Неретиной. - 3-е изд., стереотип. - М. : ФЛИНТА, 2014. - 186 с.
33. Обухов Я. Л. Символдрама. Введение в основную ступень / Я. Л. Обухов. – Ростов-на-Дону: ООО «Мини Тайп», 2005. – 120 с.
34. Осипова А.А. Общая психокоррекция: Учебное пособие для студентов вузов / А.А. Осипова. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – 512с.
35. Осипова А.А. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях/ А.А. Осипова – Изд. 2-е. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 315 с.
36. Перлз Ф. С. Практикум по гештальт-терапии / Ф. С. Перлз, П. Гудмен, Р. Хефферлайн. – М.: Психотерапия, 2007. – 240 с.
37. Петрушин, В.И. Музыкальная психотерапия: теория и практика: учебное пособие / В.И. Петрушин. – Москва: Владос, 2000. – 176 с.
38. Польштер И., Польштер М. Интегрированная гештальт-терапия. Контуры теории и практики: Пер. с англ. - М.: Независимая фирма "Класс", 1997. -259 с.
39. Потапчук А.А., Овчинникова Т.С. Двигательный игротренинг для дошкольников / А.А. Потапчук, Т.С. Овчинникова. - СПб., 2002., 176 с.
40. Проективная психология / Пер. с англ. – М.: Апрель Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 456 с.
41. Практическое руководство по психологии посттравматического стресса. Ч.1 Теории и методы/ Н.В. Тарабрина [и др.]. – М.: Когито – Центр, 2007. – 324 с.
42. Соколова, Е. В. Помощь детям с нарушениями темпа развития: учебное пособие / Е. В. Соколова, У. В. Иванова; Новосиб. гос. пед. ун-т. – Новосибирск: НГПУ, 2009. – 320 с.
43. Роджерс К. Клиентоцентрированная терапия / К. Роджерс. – М.: Ваклер, 1997. – 318 с.
44. Романин А.Н. Основы психотерапии [Текст]: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.Н. Романин. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – С.26-31.
45. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса/ Н.В.Тарабрина. – СПб.: Питер, 2001. – 272 с.
46. Тимошенко Г.В. Работа с телом в психотерапии: практическое руководство/ Г.В. Тимошенко, Е.А. Леоненко. – М.: Психотерапия, 2010. – 480 с.
47. Хухлаева, О. В. Основы психологического консультирования и психологической коррекции: учебное пособие для вузов по специальности «Педагогика и

психология»: доп. УМО вузов РФ / О.В. Хухлаева; Междунар. акад. пед. образования. – М.: Академия, 2008. - 208 с.

48. Шапошников В.А. Основы психоконсультирования и психокоррекции : учебно-методический комплекс по специальности «Социальная педагогика» / авт.-сост.: В.А. Шапошников, Т.Е. Шапошникова. – Новосибирск: НГПУ, 2008. - 159 с.

49. Широкова Г.А., Жадько Е.Г. Практикум для детского психолога / Г.А. Широкова, Е.Г. Жадько. - Ростов-на Дону, 2005. – 314 с.

50. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції: Навч. посібник/ Т.С. Яценко. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.

Електронні інформаційні ресурси:

1. Волошина, Т. В. Психокоррекционная работа с детьми [Электронный ресурс]: учебно-методический комплекс / авт.-сост. Т. В. Волошина; Новосиб. гос. пед. ун-т, Ин-т детства, Каф. коррекционной педагогики и психологии. - Новосибирск: НГПУ, 2010. - 184 с. – Режим доступа: <http://lib.nspu.ru/file/library/191206/3b97cbde41973ba3.pdf>

2. Макаренко, Т. Г. Организация коррекционной работы с детьми раннего возраста с нарушениями интеллекта [Электронный ресурс]: учебно-методический комплекс / авт.-сост. Т. Г. Макаренко; Новосиб. гос. пед. ун-т, Ин-т детства, Каф. коррекционной педагогики и психологии. – Новосибирск: НГПУ, 2012. – 103с. – Режим доступа: <http://lib.nspu.ru/file/library/191042/5857a6ed36a47fd7.pdf>

3. Психодиагностика и психокоррекция / под ред. А. А. Александрова. – СПб: Питер, 2008. – 384 с.: Режим доступа: <http://www.biblioclub.ru/book/44686/>.

Відповіді на питання

1.	3)	11.	3)	21.	4)	31.	1)	41.	3)
2.	2)	12.	4)	22.	2)	32.	2)	42.	4)
3.	1)	13.	3)	23.	1)	33.	2)	43.	1)
4.	2)	14.	2)	24.	2)	34.	2)	44.	2)
5.	4)	15.	4)	25.	1)	35.	1)	45.	1)
6.	1)	16.	2)	26.	2)	36.	2)	46.	2)
7.	3)	17.	4)	27.	4)	37.	2)	47.	1)
8.	2)	18.	3)	28.	3)	38.	3)	48.	4)
9	3)	19.	10)	29.	3)	39.	2)	49.	1)
10.	3)	20.	1)	30.	2)	40.	4)	50.	3)

